

Παναγιώτης Ιω. Καμηλάκης

*Ο Νικόλαος Γ. Πολίτης και η συμβολή του
στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896*

Αναβίωση των αρχαίων Ολυμπιακών Αγώνων υπήρξε σύλληψη και πόθος πολλών έξοχων πνευμάτων των νεώτερων χρόνων, από τους ουμανιστές της πρώιμης Αναγεννήσεως μέχρι τους θαυμαστές του αρχαίου ελληνικού κάλλους, οι οποίοι, επηρεασμένοι κυρίως από τις ιδέες του κινήματος του νεοκλασικισμού του 18ου και 19ου αιώνα, επισκέπτονταν τις ελληνικές αρχαιότητες και κυρίως την Ολυμπία, η οποία πριν από τις ανασκαφές του 19ου αιώνα ήταν σχεδόν χωμένη στο χώμα, που κατέβαινε από τους γύρω λόφους, και στη λησμονιά των ανθρώπων. Η αναβίωσή τους, με διεθνή όμως χαρακτήρα και όχι υπό μορφή εθνικής εκδηλώσεως και εορτής, δεν υπήρξε μεμονωμένη σύλληψη λίγων μορφωμένων θαυμαστών του ενδόξου ελληνικού παρελθόντος, αλλά αποτέλεσμα του γενικότερου ανθρωπιστικού πνεύματος, το οποίο εμπεδώθηκε στην Ευρώπη μετά την έντονη ανάπτυξη των κλασικών σπουδών και την ευρύτατη διάδοση της αρχαιοελληνικής παιδείας κατά τον 17ο και 18ο αιώνα¹. Έτσι προετοιμάστηκε ιδεολογικά το έδα-

1. Βλ. Έλση Σπαθάρη, *Το Ολυμπιακό πνεύμα*, Εκδόσεις Αδάμ, Αθήνα 1992, σ. 269-272 και Ι. Ε. Χρυσάφης, *Οι σύγχρονοι διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες (συμβολή εις την ιστορίαν της νεωτέρας αγωνιστικής)*, τόμ. Α', εν Αθήναις 1930, σ. 159. Από τη σχετική με τις σκέψεις και τις ιδέες αναβίωσης των Ολυμπιακών Αγώνων πλούσια βιβλιογραφία βλ. ενδεικτικά Ι. Ε. Χρυσάφης, *ό.π.*, σ. 159 κ.ε., Ό. Σίμιτσεκ, «Ι. Ολυμπιακοί Αγώνες, Αθήνα 1896», στον συλλογικό τόμο *Η ιστορία των Ολυμπιακών Αγώνων*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1976, σ. 294 κ.ε., Δήμητρα Πικραμένου-Βάρφη, «Η αναβίωση της ιδέας του Ολυμπισμού και τα Ολύμπια», στο *Το πνεύμα και το σώμα. Η αναβίωση της Ολυμπιακής ιδέας, 19ος - 20ός αιώνας* [κατάλογος έκθεσης στη Εθνική Πινακοθήκη], Υπουργείο Πολιτισμού - Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα 1989, σ. 20-21, όπου για την ιδέα του Ολυμπισμού στον ελληνικό 19ο αιώνα, Βαλεντίνη Τσελίκια, *Ολυμπιακοί Αγώνες 1896: Το φωτογραφικό λεύκωμα του Άλμπερτ Μάγιερ*, Εξάντας - Ιστορικά Αρχεία Μουσείου Μπενάκη, Αθήνα 1995, σ. 7-8, Β. Καρδάσης, *Ολυμπιακοί Αγώνες στην Αθήνα 1896-1906*, Έφεσος, Αθήνα 2001, Michael Llewellyn Smith, *The Athens Olympic Games of*

φος για την καλλιέργεια, σε θεωρητικό αρχικά επίπεδο, της Ολυμπιακής ιδέας, ενώ το παράλληλο και συνακόλουθο κίνημα του περιηγητισμού, που έφθασε στην κορύφωσή του, μπορούμε να πούμε, τον 18ο αιώνα, αποτέλεσε ένα πρόσθετο σημαντικό παράγοντα, που συνέβαλε στην εδραίωσή της². Μετά από αιώνες, λοιπόν, απόλυτης σιωπής η ιδέα του αρχαίου Ολυμπιακού ιδεώδους αναστήθηκε στη σκέψη των ανθρωπιστών και στη συνέχεια καταβλήθηκαν κάποιες προσπάθειες επανίδρυσής του, με αρνητικά όμως αποτελέσματα³.

Πάντως ουσιαστικά πρώτος χρονικά, που πρότεινε το έτος 1793⁴ την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων στους νεότερους χρόνους, θεωρείται ο G. Muts, ο οποίος είναι ο πατέρας της γερμανικής γυμναστικής. Και στην Ελλάδα την ίδια εποχή, δηλαδή πριν από την απελευθέρωσή της από τους Τούρκους και την ίδρυση του μικρού ελληνικού Βασιλείου, έγιναν προτάσεις αναβιώσεως και διοργανώσεως Ολυμπιακών Αγώνων. Μέχρι το 1990 περίπου επικρατούσε γενικά η άποψη ότι στην Ελλάδα η πρώτη ιδέα για την ανασύσταση των Ολυμπιακών Αγώνων ερρίφη το 1837 στον τότε δήμο Λετρίνων, δηλαδή στον Πύργο της Ηλείας, σε περιοχή γειτονική με την Ολυμπία, με σκοπό να γίνουν⁵ εκεί αγώνες το επόμενο έτος 1838, κάτι, που δεν έχει μέχρι

1896: *Sport, Society and Politics in Late 19th Century Greece*, Toronto 2003 και στα ελληνικά, Μάικλ Λιουέλλιν Σμιθ, *Οι Ολυμπιακοί του 1896 στην Αθήνα: Η γένεση των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων*, μετάφραση Μαργαρίτα Ζαχαριάδου, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα 2004.

2. Έλση Σπαθάρη, *ό.π.*, Βαλεντίνη Τσελίκα, *ό.π.*, σ. 7.

3. Βαλεντίνη Τσελίκα, *ό.π.*

4. Ό. Σίμιτσεκ, «Η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων», στον παραπάνω συλλογικό τόμο της Εκδοτικής Αθηνών, 1976, σ. 289. Οι προσπάθειες των λίγων φωτισμένων πνευματικών ανθρώπων, ποιητών, λογίων κ.ά, από την Αναγέννηση και εξής στην Ευρώπη, που μιλούσαν για την ανάγκη και σωματικής αγωγής παράλληλα με την έκδοση και μελέτη αρχαίων συγγραφέων, όπως ο Πίνδαρος και ο Πausανίας, οι οποίοι στα έργα τους αναφέρονται στους αρχαίους αθλητικούς αγώνες, φαίνεται ότι σιγά-σιγά εύρισκαν κάποια κατανόηση, τουλάχιστον από τις αρχές του 17ου αιώνα. Έτσι ο ελληνιστής R. Dover με την υποστήριξη του βασιλιά της Αγγλίας Ιακώβου του Α΄ διοργάνωσε το 1604 «Αγγλικούς Ολυμπιακούς Αγώνες» στο Cotswold και ορίστηκε η διεξαγωγή τους κάθε τέσσερα χρόνια, με συμμετοχή λαού και ευγενών, ανδρών και γυναικών, χωρίς όμως συνέχεια (Ε. Σπαθάρη, *ό.π.*, σ. 289-291). Μετά από δύο περίπου αιώνες (το 1779) οργανώθηκαν αγώνες, που ονομάζονταν Ολυμπιακοί με τοπικό και πάλι χαρακτήρα στο Dessau της Γερμανίας από φιλανθρωπιστές του 18ου αιώνα, στο Μόντρεαλ του Καναδά το 1844 και άλλοι άλλοι (Ό. Σίμιτσεκ, «Η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων», *ό.π.*). Στην Αγγλία έγινε προσπάθεια αναβιώσεως του Ολυμπιακού ιδεώδους το 1850 από τον Dr. William Penny Brookes, ιδρυτή του «Wenlock Olympic Society» (Ό. Σίμιτσεκ, *ό.π.*).

5. Την άποψη για πρόταση οργανώσεως Ολυμπιακών Αγώνων από τον Δήμο Λετρίνων το 1838 υποστηρίζει, μεταξύ άλλων, ο Ό. Σίμιτσεκ, «Η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων».

σήμερα εξακριβωθεί. Είχε πάντως κυκλοφορήσει σχετική προκήρυξη των αγώνων. Σήμερα όμως πιστεύεται ότι η πρώτη ιδέα της αναβίωσής τους εκφράστηκε στον ελληνικό χώρο στα Επτάνησα στη διάρκεια της γαλλικής κατοχής (1807-1814) στις αρχές του 19ου αιώνα⁶ ή και ακόμα παλαιότερα, το 1797, στη Κεφαλονιά⁷.

Πρέπει όμως να επισημανθεί εδώ ότι ο Ρήγας Βελεστινλής το ίδιο ακριβώς έτος, το 1797, στο παραγωγικότερο έτος της συγγραφικής του πορείας, μετέφρασε και τύπωσε στη Βιέννη το έργο «Νέος Ανάχαρσις», του οποίου ένα εκτενές κεφάλαιο (κεφ. ΔΗ', τόμ. τέταρτος) αναφέρεται στους αρχαίους Ολυμπιακούς Αγώνες. Ήταν και αυτό το έργο του ενταγμένο στο πλαίσιο του επαναστατικού του σχεδίου να τονώσει το ηθικό των υποδούλων Ελλήνων με την αναφορά του στους ενδόξους προγόνους τους, εδώ με την υπόμνηση των λαμπρών Ολυμπιακών Αγώνων της αρχαίας Ελλάδος, τους οποίους περιγράφει εκτενώς. Ο Ρήγας μετέφρασε επίσης και εξέδωσε το ίδιο έτος τα «Ολύμπια», έμμετρο δράμα του Ιταλού ποιητή Πιέτρο Τραπάσι, γνωστού ως Μεταστάσιου, που διαδραματίζεται στην Ολυμπία την περίοδο τέλεσης των Ολυμπιακών Αγώνων. Στη μετάφραση αυτή ο Ρήγας προσθέτει στα Προλεγόμενα σημαντικές πληροφορίες, όπως ότι ορισμένα ολυμπιακά αγωνίσματα διατηρούνταν εθιμικά στην εποχή του στην τουρκοκρατούμενη τότε «Θεσσαλίαν και εις όλην την Ελλάδα». Ίσως ο Θεσσαλός εθνομάρτυρας με τα έργα του αυτά, καθώς και με την παράθεση τοπογραφικού διαγράμματος της αρχαίας

♦ —————
ων», *όπ.*, σ. 289. Βλ. και Παρασκευάς Σαμάρας, *Η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων στην Ελλάδα 1797-1859. Νέα δεδομένα - οι πρώτοι αγώνες. (Άγνωστες πτυχές της αθλητικής μας ιστορίας)*, Αθήνα 1992, σ. 7-8, όπου αναφορά και στους παλαιότερους υποστηρικτές της σχετικής με τον Δήμο Λετρίνων απόψεως Ι. Χρυσάφη (1930) και Π. Ν. Μανιτάκη (1962), τους οποίους ακολούθησαν αρκετοί μεταγενέστεροι μελετητές. Το έγγραφο της 25 Μαρτίου 1838 του δημάρχου Λετρίνων για την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων, βλ. Γεώργ. Π. Εμμ. Γιαννόπουλος, «Η επανίδρυσις των Ολυμπιακών Αγώνων, η πρώτη ιδέα», *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος*, τόμ. 9 (1929), σ. 576-577.

6. Δήμητρα Πικραμένου-Βάρφη, *όπ.*, σ. 20.

7. Ήταν η περίοδος απελευθέρωσης των Επτανήσιων από τη μακρόχρονη βενετική κυριαρχία με τη βοήθεια των Γάλλων. Τότε ιδρύθηκε στην Κεφαλονιά ο Σύλλογος των «Ιακωβίνων», που οι οπαδοί του είχαν επαναστατικές ιδέες. Αυτοί οι Έλληνες Ιακωβίνοι, μεταξύ άλλων, πρότειναν την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων και την κατάργηση της χριστιανικής θρησκείας καθώς και την επαναφορά των τελετών της αρχαίας ελληνικής θρησκείας. Οι ριζοσπάστες αυτοί στην ακραία σκέψη καταργήσεως της χριστιανικής θρησκείας, ήταν επηρεασμένοι από την Γαλλική Επανάσταση. Καμιά από τις σκέψεις τους, ιδίως για την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων, δεν υλοποιήθηκε, διότι σε λίγο καιρό, τον Οκτώβριο του 1797, τα Ιόνια νησιά περιήλθαν στους Γάλλους. Βλ. Παρασκευάς Σαμάρας, *όπ.*, σ. 8-10.

Ολυμπίας στη «Χάρτα της Ελλάδος» και παραστάσεων με ολυμπιακά αγωνίσματα, ήθελε όχι απλώς να συνδέσει τους συμπατριώτες του με το ένδοξο παρελθόν τους και τους Ολυμπιακούς Αγώνες, αλλά να είχε σκοπό και την αναβίωσή τους μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους⁸.

Όμως η ιδέα της αναβίωσης των Ολυμπιακών Αγώνων τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη πέρασε στη συνέχεια κατά τον 19ο αιώνα από πολλές φάσεις και διακυμάνσεις και ανακοιπτόταν συχνά η υλοποίησή της στον ελληνικό χώρο, παρά τις επανειλημμένες προτάσεις του Παναγιώτη Σούτσου⁹ και τις προσπάθειες του Ευαγγέλη Ζάππα, από τη σύγκρουση διαφορετικών εκτιμήσεων και ιδεολογικών τοποθετήσεων ή και συμφερόντων, που αναπτύσσονταν στα πλαίσια των κοινωνικοπολιτικών και οικονομικών δεδομένων της εποχής¹⁰. Τελικά καθιερώθηκαν τα «Ολύμπια» (1859 κ.ε.), ένα είδος μεγάλης πανελληνίας πανηγύρεως και εκθέσεως των παντός είδους προϊόντων και γενικότερα των επιτευγμάτων των σύγχρονων Ελλήνων, χωρίς όμως καθαρά αθλητικό χαρακτήρα¹¹. Οι αθλητικές εκδηλώσεις των Ολυμπίων ήταν

8. Βλ. Ρήγας Βελεστινλής, *Ολυμπιακοί Αγώνες*, πρόλογος Κωνστ. Καρτάλης, επιμέλεια - εισαγωγή Δημήτρ. Καραμπερόπουλος, έκδοση Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών - Βελεστίνου - Ρήγα, Αθήνα 2003, ιδίως την *Εισαγωγή* του Δημ. Καραμπερόπουλου, «Ρήγας και Ολυμπιακοί Αγώνες», σ. 15-28. Ας σημειωθεί ότι το έργο του Μεταστάσιου, που μετέφρασε ο Ρήγας, είχε συντεθεί το 1733, έναν ακριβώς αιώνα πριν από τότε, που ο Έλληνας ποιητής Παναγ. Σούτσος δημοσίευσε στο Ναύπλιο το 1833 το ποίημά του «Διάλογος νεκρών», όπου έκανε λόγο, πρώτος στην ελεύθερη Ελλάδα, για τους «ωραίους Ολυμπιακούς Αγώνες» και υπαινισσόταν την αναβίωσή τους. Η «Ολυμπιάδα», ή τα «Ολύμπια» κατά τον Ρήγα Βελεστινλή, του Μεταστάσιου, έργο της εποχής του μπαρόκ, μελοποιήθηκε περισσότερες από είκοσι φορές κατά τον 18ο αιώνα, μεταξύ άλλων και από τον Βιβάλντι, και μ' αυτό εγκαινιάστηκε το πρώτο θέατρο της Αθήνας το 1836 (John F. L. Ross, *Ολυμπιακοί Αγώνες: επιστροφή στην κοιτίδα*, Explorer, Αθήνα 2004, σ. 98).

9. Ο Παναγ. Σούτσος (1806-1868), γνωστός λόγιος, ποιητής και δημοσιογράφος, είναι μάλλον ο πρώτος εμπνευστής της αναβίωσης των Ολυμπιακών Αγώνων στην ελεύθερη Ελλάδα. Το 1835 υπέβαλε στον Ιωάννη Κωλέττη εμπειριστατωμένο και εκτενές υπόμνημα για την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων, ιδέα που συνέλαβε το 1834. Βλ. Παρ. Σαμάρας, *ό.π.*, σ. 16-17, 20.

10. Βλ. και Παρ. Σαμάρας, *ό.π.*, σ. 7, 17, Δήμητρα Πικραμένου-Βάρφη, *ό.π.*, σ. 20.

11. Για τα *Ολύμπια*, από τα οποία τα πρώτα έγιναν το 1859 και τα τέταρτα (και τελευταία) το 1888, βλ. το ειδικό αφιέρωμα «εκτάκτου φύλλου της Εστίας» (περιοδικού) με τίτλο: *Ολύμπια*, εν Αθήναις, μηνί Οκτωβρίω 1888 (τόμος 26, 1888, του περιοδικού), σ. 1 κ.ε.: «Τα Ολύμπια παρά τοις αρχαίοις και νεωτέροις Έλλησι», όπου περιγράφονται και οι προσπάθειες των Ευαγγ. και Κωνστ. Ζάππα για την ίδρυση και τέλεσή τους. Στη συνέχεια περιγράφονται τα Ολύμπια του 1859, 1870 και 1875, ενώ του 1888 δεν περιγράφονται, καθώς τότε ακριβώς άρχιζαν. Βλ. και Τάσος Κ. Κοντογιαννίδης, *Η θρυλική Ολυμπιάδα του Σπύρου Λούη. Φως στις άγνωστες «Ολυμπιάδες» του Ζάππα και στα παρασκίνια των αγώνων της Αθήνας του 1896*, Αγκυρα, Αθήνα 2004.

τις περισσότερες φορές χαμηλού επιπέδου ή, στα τελευταία Δ΄ Ολύμπια του 1888, και ανύπαρκτες¹². Δεν θα επεκταθούμε περισσότερο στις ελληνικές προσπάθειες ανασύστασης των αγώνων τότε¹³. Απλώς επισημαίνουμε ότι η επιμονή του Ζάππα και η γενναία του χορηγία οδήγησαν στην δημιουργία των Ολυμπίων, που έχοντας στέρεη υλική βάση αποτέλεσαν την ουσιαστική αρχή και τον προάγγελο των νεότερων Ολυμπιακών Αγώνων, οι οποίοι προσέλαβαν διεθνή χαρακτήρα χάρη στο έξοχο πνεύμα και τη δράση του Πιερ ντε Κουμπερτέν¹⁴.

Μετά την απόφαση του πρώτου Διεθνούς Συνεδρίου των Αθλητικών Σωματείων στο Παρίσι το 1894 να οργανώσει η μικρή και πτωχή (χρεωκοπημένη, σημειωτέον, τότε) Ελλάδα τους πρώτους νεώτερους διεθνείς Ολυμπιακούς Αγώνες το 1896 στην Αθήνα –γεγονός απροσδόκητο τότε για τους Έλληνες, που το χαιρέτησαν στην πλειονότητα τους με ενθουσιασμό¹⁵–, ολόκληρος ο Ελληνισμός, ελεύθερος, υπόδουλος και απόδημος, κινητοποιήθηκε άμεσα και ζωηρά για την υλοποίηση και την επιτυχία της τόσο φιλόδοξης και συγχρόνως δύσκολης μεγάλης ιδέας αναβίωσης των αγώνων και αναδείξεως του αθλητικού ιδεώδους των αρχαίων προγόνων στη νεώτερη εποχή και μάλιστα σε διεθνές επίπεδο.

12. Δήμητρα Πικραμένου-Βάρφη, *ό.π.*, σ. 21.

13. Για την προϊστορία και τις απαρχές των νεότερων Ολυμπιακών Αγώνων στη διάρκεια του 19ου αιώνα (από τον Παναγ. Σούτσο και τον Ευάγγ. Ζάππα ως το τέλος του αιώνα) βλ. και David C. Young, "Modern Greece and the Origins of the Modern Olympic Games", *Πρακτικά Συμποσίου Ολυμπιακών Αγώνων* (5-9 Σεπτεμβρίου 1988), έκδ. William Coulson and Helmut Kyrieleis, Αθήνα 1992, σ. 175-184, Δήμητρα Πικραμένου-Βάρφη, *ό.π.*, σ. 20-21, *Ο βαρόνος Πέτρος ντε Κουμπερτέν, η αναγέννησις των Ολυμπιακών Αγώνων*, έκδοση της Εταιρείας προς Αναβίωσιν της Ολυμπίας «Νέα Άλτις», Αθήνα 1967, σ. 17-19. Βλ. επίσης το πολύ ενδιαφέρον βιβλίο του John F.L. Ross, *Ολυμπιακοί Αγώνες: επιστροφή στην κοιτίδα*, μέρος II (κεφ. 4 έως 7): «Υλοποιώντας το όνειρο. Η Ολυμπιακή αναβίωση», *ό.π.*, σ. 81-143, Γ. Κοντογιαννίδης, *ό.π.*, Θεόδωρος Νημάς, *Ολυμπιακοί Αγώνες: παρελθόν - παρόν - μέλλον*, έκδ. Συλλόγου Φοιτητών Τ.Ε.Φ.Α.Α. Τρικάλων, Τρίκαλα 1997, σ. 15-17, Αντζελα Καραπάνου-Παλόγλου, «Ελληνικές προσπάθειες για την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων», στο Αλίκη Σολωμού-Προκοπίου (επιστημ. επιμ.), *Αθήνα 1896. Α΄ Διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες*, Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος, - Γενική Γραμματεία Ολυμπιακών Αγώνων, Υπουργείου Πολιτισμού, Αθήνα 2004, σ. 25-36 και Δίλα Ασπιώτη-Μάγαρα, *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες κατά την ιστορική αναδρομή τους*, Δημοσιεύματα της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 2005, κυρίως σ. 21 κ.ε.

14. Για τη δράση του Pierre de Coubertin βλ. ενδεικτικά Έλση Σπαθάρη, *Το Ολυμπιακό πνεύμα*, *ό.π.*, σ. 291-293, Βαλεντίνη Τσελίκα, *Ολυμπιακοί Αγώνες 1896*, *ό.π.*, σ. 8-9, Ό. Σίμιτσεκ, «Η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων», *ό.π.*, σ. 291 κ.ε.

15. Πάγια Μουστάκη-Βεάκη, «Η πνευματική κίνηση στην Αθήνα κατά τα τέλη του 19ου αιώνα», στο *Το πνεύμα και το σώμα*, *ό.π.*, σ. 32.

Η όλη υπόθεση ήταν επόμενο να συγκινήσει τους λογοτεχνικούς, καλλιτεχνικούς και γενικά τους πνευματικούς κύκλους της Ελλάδας και ιδιαίτερα της διοργανώτριας πόλης, της Αθήνας. Ποιητές και πεζογράφοι προσπάθησαν να υμνήσουν το γεγονός των Αγώνων και να τονίσουν τη σημασία τους χρησιμοποιώντας τις στήλες των εφημερίδων κυρίως και των περιοδικών που συνεργάζονταν ή τα διάφορα έντυπα, λευκώματα κλπ., που εκδόθηκαν ειδικά με την ευκαιρία της τελέσεως των Αγώνων. Καλλιτέχνες παρουσίασαν θεατρικές παραστάσεις και μουσικές εκδηλώσεις θεωρώντας καθήκον τους να επιδείξουν στους Έλληνες, προπαντός στους απόδημους, και στους ξένους επισκέπτες της ελληνικής πρωτεύουσας την υψηλή στάθμη των πνευματικών έργων και συνακόλουθα του πολιτισμού των σύγχρονων Ελλήνων. Άλλωστε η απόφαση διοργάνωσής τους στην Αθήνα και η πραγματοποίησή τους στη συνέχεια οφείλεται στη δραστηριότητα και την έντονη πρωτοβουλία σημαντικών πνευματικών ανθρώπων, όπως του Δημητρίου Βικέλα, του Γεωργίου Στρέϊτ, του Σπυρ. Λάμπρου, του Τιμολέοντος Φιλήμονος καθώς και του Διαδόχου τότε Κωνσταντίνου και άλλων, οι οποίοι θεώρησαν το γεγονός αυτό ως μοναδική ευκαιρία για τους Έλληνες να τονώσουν την εθνική τους υπερφάνεια και να δείξουν την άμεση καταγωγή τους από τους αρχαίους Έλληνες¹⁶.

Από την εθνική αυτή προσπάθεια, την οποία ανέλαβε η Ελλάδα με πρωτοστατούσα, όπως ελέχθη, την πνευματική ηγεσία του τόπου και παρά τα μεγάλα εσωτερικά και προπαντός εξωτερικά προβλήματα (Κρητικό Ζήτημα και λίγο αργότερα Μακεδονικό κλπ.) που αντιμετώπιζε τότε η κυβέρνηση Θ. Δηλιγιάννη, δεν μπορούσε βεβαίως να λείπει ο Νικόλαος Γ. Πολίτης, ευαίσθητος δέκτης και ενεργός συμμετέχων σε κάθε σημαντική εκδήλωση της πνευματικής, επιστημονικής, κοινωνικής, εθνικής και λοιπής ζωής της χώρας. Ο Πολίτης άλλωστε, σ' όλη τη μακρά και πολύπλευρη δράση του στο προσκήνιο της ελληνικής δημόσιας ζωής από το 1870 και περισσότερο από το 1880 μέχρι τον θάνατό του (1921), επί 50 ολόκληρα χρόνια, όχι μόνο δεν αρνήθηκε την προσφορά των υπηρεσιών του προς το ελληνικό κράτος και την επιστημονική και πνευ-

16. Βαλεντίνη Τσελίκα, *ό.π.*, σ. 9, Πάγια Μουστάκη-Βεάκη, *ό.π.*, σ. 37. Και η Εθνική Εταιρεία θεώρησε τότε ως έναν από τους σημαντικότερους λόγους αναγεννήσεως και τονώσεως της εθνικής αυτοπεποιθήσεως των Ελλήνων την τέλεση των Αγώνων το 1896, η οποία μαζί με άλλα γεγονότα (την τελευταία Κρητική επανάσταση 1896-97, τα επείσοδια της πρώιμης φάσεως του Μακεδονικού Αγώνα και τον ελληνοτουρκικό πόλεμο που ακολούθησε το 1897), «συνετέλεσε εις την μόρφωσιν πολεμικής διαθέσεως του ελληνικού έθνους» (*Εκθεσις των πεπραγμένων υπό της Εθνικής Εταιρείας, εν Αθήναις 1897*, σ. 8).

ματική ζωή του τόπου, από ποικίλες θέσεις¹⁷, αλλά, αντίθετα, πρωτοστάτησε σχεδόν σε κάθε σημαντική επιστημονική, λογοτεχνική, εκδοτική και πνευματική εκδήλωση και εθνική και κοινωνική δράση, που εμφανίστηκε τότε¹⁸.

17. Στίλπ. Κυριακίδης, «Ν. Γ. Πολίτης», *Λαογραφία*, τόμ. Ζ' (1923), Μνημόσυνο Ν. Γ. Πολίτου, σ. κς'. Για τη μακρόχρονη και πολυεπίπεδη δράση του Ν. Πολίτη βλ. και Παναγ. Μουλλάς, «Το αρχείο του Νικολάου Πολίτη», *Μεσσηνιακά Χρονικά*, τόμ. 2 (2000-2002), σ. 406, όπου σημειώνεται χαρακτηριστικά ότι «βρίσκεται παντού» και «όποια πέτρα κι αν σπκώσεις στα πνευματικά μας πράγματα, θα βρεις το Νικόλαο Γ. Πολίτη». Βλ. και την πρόσφατη μελέτη: Δημ. Κατσαρός, *Η κοινωνική και πολιτική δράση του Νικολάου Γ. Πολίτη κατά την δεκαετία 1873-1883*, Παρατηρητής της Θράκης, Κομοτηνή 2007.
18. Ο Ν. Γ. Πολίτης έδωσε πολύ νωρίς, όπως είναι γνωστό, δείγματα όχι μόνο της μελλοντικής επιστημονικής επιδόσεώς του, αλλά συγχρόνως και της έντονης εθνικής του δράσεως και του ενθουσιώδους πατριωτισμού του. Έτσι, όταν το 1866 εξερράγη η μεγάλη Κρητική Επανάσταση (1866-1869), ξεκίνησε πεζός, σε ηλικία μόλις δεκατεσσάρων ετών, από την πατρίδα του Καλαμάτα για το Ναύπλιο, προκειμένου να μεταβεί από εκεί στην Κρήτη και να πολεμήσει. Την τελευταία όμως στιγμή τον ανακάλυψε στο Ναύπλιο η οικογένειά του και τον ανάγκασε να επιστρέψει. Αργότερα, το 1878, κατά την εκστρατεία του Δομοκού, διέκοψε τις σπουδές του στη Γερμανία και έσπευσε να καταταχθεί στον ελληνικό Στρατό, με τον οποίο μετέβη στη Θεσσαλία. Βλ. σχετικά τη βιογραφία του από τον μαθητή του Στίλπ. Κυριακίδη, «Ν. Γ. Πολίτης», *όπ.*, σ. ιβ', ιε'. Έχοντας βαθύτατη αγάπη προς την Ελλάδα και βλέποντας με ανησυχία στην τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα τη δυσάρεστη εσωτερική κατάσταση του κράτους, που δεν έδινε βάσιμες ελπίδες εκπληρώσεως των εθνικών ονείρων και των σκοπών της Μεγάλης Ιδέας, έλαβε, ως καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών πλέον, ενεργό μέρος στις εργασίες και την οργάνωση της Εθνικής Εταιρείας μαζί με τον συνάδελφο και παιδικό φίλο του Σπυρίδωνα Λάμπρο, καθώς και με τους καθηγητές επίσης του Πανεπιστημίου Γεώργιο Ν. Χατζιδάκι και Γεώργιο Σωτηριάδη. Βλ. Στίλπ. Κυριακίδης, *όπ.*, σ. κε'-κς' και Γεώργ. Θ. Λυριτζής, *Η Εθνική Εταιρεία και η δράσις αυτής*, Κοζάνη 1970, σ. 10. Βλ. και την πρόσφατη μελέτη του Γεωργ. Κούζα, *Ελληνική Λαογραφική Εταιρεία. Η ιστορική διαδρομή της (1908-2008)*, Αθήνα 2009, σ. 29-33, όπου και για τη συμμετοχή του σε άλλους πολιτικούς συλλόγους. Μετά την ήττα του 1897 θεωρήθηκε ότι η Εθνική Εταιρεία με τις ενέργειές της έσυρε την Ελλάδα στον ελληνοτουρκικό πόλεμο, ώστε να μειωθεί το μεγάλο έως τότε γόπτρό της και να αποχωρήσουν πολλά μέλη της. Ο Ν. Γ. Πολίτης, μαζί με άλλα ενθουσιώδη μέλη, όχι μόνο δεν αποχώρησε, αλλά αναμείχθηκε ενεργότερα, ώστε στις εκλογές γενικού συμβουλίου αναδείχθηκε πρόεδρος ο Σπ. Λάμπρος και ένα εκ των μελών του ο Ν. Πολίτης (Γεώργ. Λυριτζής, *όπ.*, σ. 175). Όταν η Εθνική Εταιρεία, μετά από απειλές και πιέσεις της Κυβερνήσεως, αναγκάστηκε να διαλυθεί (1-12-1900), ο Ν. Πολίτης, πρόεδρος του Θ' Τμήματος της Εταιρείας, υπογράφει το έγγραφο περί διαλύσεως. Ο αδελφός του Παναγιώτης Πολίτης ήταν ο ένας από τους δύο μειοψηφίσαντες στην απόφαση διαλύσεώς της (Γεώργ. Λυριτζής, *όπ.*, σ. 176-177, 303). Ο Παναγ. Μουλλάς (*όπ.*, σ. 409) τον χαρακτηρίζει «ρομαντική φυσιογνωμία, ένα παθιασμένο πατριώτη». Ας σημειωθεί ότι με τον Σπυρ. Λάμπρο ο Ν. Πολίτης συμπορεύτηκε όχι μόνο στην πατριωτική και εθνική δράση και στη συνυπηρεσία τους στη Φιλοσοφική Σχολή, αλλά και σε ποικίλες άλλες πνευματικές και επιστημονικές δραστηριότητες (Φιλολογικός Σύλλογος «Παρνασσός», Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία κ.ά. συλλογικούς φορείς), αν και ο Πολίτης ήταν φιλελεύθερος και δημοκρατικός, ενώ ο Λάμπρος ήταν φιλοβασιλικός, διατελέσας και πρωθυπουργός της βασιλικής κυβερνήσεως Αθηνών κατά τον Εθνικό Διχασμό του 1916.

Τυχόν συμμετοχή του Νικολάου Πολίτη στην οργάνωση και διεξαγωγή των Ολυμπίων, που προηγήθηκαν, όπως προαναφέρθηκε, των Ολυμπιακών Αγώνων, δεν είναι γνωστή. Μάλλον, όπως φαίνεται, δεν έλαβε μέρος, καθώς στα μεν πρώτα Ολύμπια, το 1859, ήταν μόλις επτά ετών, τα δε επόμενα δύο (1870, 1875) είχαν μικρή σημασία (και ο ίδιος ήταν ακόμη νέος), ενώ τα τελευταία (1888) εμφάνισαν ανυπαρξία αθλητικών εκδηλώσεων¹⁹.

Σημαντική όμως υπήρξε η συμμετοχή του Νικολάου Πολίτη στην οργάνωση και διεξαγωγή των πρώτων νεώτερων διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων του 1896 στην Αθήνα. Αυτή η συμβολή του στα αθλητικά και Ολυμπιακά πράγματα της χώρας στην εποχή του δεν ήταν σχεδόν μέχρι σήμερα, όσο τουλάχιστον γνωρίζω, γνωστή²⁰. Και αυτό παρά το γεγονός ότι ο ίδιος υπήρξε κορυφαία επιστημονική και πνευματική μορφή των χρόνων εκείνων και της περιόδου των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896, ώστε δικαίως ο ποιητής Γεώργιος Δροσίνης εκπροσωπώντας τη λογοτεχνική –και όχι μόνο– γενιά του 1880, να τον χαρακτηρίσει στο επιμνημόσυνο ποίημά που του αφιέρωσε «μάγο, προφήτη, οδηγό μας»²¹.

Το μεγάλο κύρος και η ευρύτατη απήχηση της προσωπικότητας και του πολύπλευρου έργου²² του Ν. Γ. Πολίτη όχι μόνο στους πνευματικούς, λογοτεχνικούς και επιστημονικούς κύκλους²³, όπου είχε έντονη και συχνά καταλυτική παρουσία, αλλά γενικότερα στη δημόσια ζωή εξαιτίας της λίαν επιτυχούς ανταποκρίσεώς του στα καθήκοντα υψηλών επιστημονικών, κυβερ-

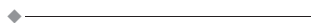

19. Μεταξύ των Ελλανοδικών των Ολυμπίων του έτους 1875 (Γ' Ολυμπιάδα) δεν αναφέρεται ο Ν. Πολίτης (έκτακτο φύλλο της *Εστίας* [περιοδικού], *ό.π.*, σ. 14).
20. Στην εκτενή βιογραφία του Νικ. Πολίτη από τον Στίλπ. Κυριακίδη, *ό.π.*, σ. θ'-κζ', δεν υπάρχει καμιά αναφορά ή απλή έστω νύξη στην φιλαθλητική του δραστηριότητα ή στη συμμετοχή του στην οργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896.
21. Γεώργιος Δροσίνης, «Στον Πολίτη», *Λαογραφία*, τόμ. Ζ' (1923), σ. ε'.
22. Στο λεύκωμα των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896 ο Νικόλ. Πολίτης παρουσιάζεται ως καθηγητής της Μυθολογίας (από το 1890), πρόεδρος του «Παρνασσού» και σύμβουλος της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος την περίοδο των Αγώνων, «γνωστός απανταχού γενόμενος» από τις λαογραφικές μελέτες του σε θέματα νεοελληνικής μυθολογίας (*Η Ελλάς κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνας του 1896*, *ό.π.*, τόμ. Α', σ. 220).
23. Ο Νικ. Πολίτης σύχναζε, μαζί με άλλους εξέχοντες καθηγητές, λογοτέχνες, ποιητές, λογίους, δημοσιογράφους κ.ά., στο φιλολογικό σαλόνι του ποιητή Γεωργίου Σουρή, που ήταν το πιο διάσημο της εποχής (τελευταίες δεκαετίες 19ου και πρώτες 20ού αιώνα) και προσφερόταν για συζητήσεις όχι μόνο θεμάτων φιλολογίας και λογοτεχνίας, αλλά και της κοινωνικής και κατ' επέκταση και της δημόσιας και εθνικής ζωής (Πάγια Μουστάκη-Βεάκη, *ό.π.*, σ. 36. Βλ. και Μαν. Γιαλουράκης, «Σουρήs Γεώργιος», *Μεγάλη Εγκυκλοπαίδεια της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας* (Χ. Πάτσιν), Αθήναι, χ. χρ., τόμ. 12, σ. 324).

νπτικών κ.α. θέσεων που του εμπιστεύθηκε η Πολιτεία, καθιστούσαν απαραίτητη την παρουσία του, ανάμεσα σε τόσες άλλες δραστηριότητές του, και στην οργάνωση και διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων. Πράγματι, με εντολή του Διαδόχου Κωνσταντίνου, προέδρου της Ελληνικής Επιτροπής οργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896, ο Νικ. Πολίτης προσκλήθηκε (και με την ιδιότητά του τότε και του προέδρου του Φιλολογικού Συλλόγου «Παρνασσού») να λάβει μέρος στην Επιτροπή οργάνωσης και διεξαγωγής τους²⁴.

Η συμμετοχή του Ν. Πολίτη στην πραγματοποίηση των Αγώνων είχε δύο επίπεδα: το οργανωτικό, με τη συμμετοχή του στην οργάνωση και διεξαγωγή τους, και το επιστημονικό-συγγραφικό, με τη συμμετοχή του στην πνευματική κίνηση και επιστημονική παραγωγή για τους Αγώνες ή με αφορμή την τέλεσή τους. Έτσι ο Νικόλαος Πολίτης ορίστηκε ως ένας από τους «εφόρους» των Αγώνων. Έφοροι, οι οποίοι είχαν την κύρια ευθύνη διεξαγωγής των αγώνων, ήταν ο πρίγκιπας Γεώργιος (ο μετέπειτα, 1898-1906, Υπάτος Αρμοστής Κρήτης) ως πρόεδρος, ο θεμελιωτής της γυμναστικής στην Ελλάδα Ιωάννης Φωκιανός²⁵ ως αντιπρόεδρος, και μέλη, εκτός από τον Ν. Πολίτη, ο υφηγητής και μετέπειτα καθηγητής του Δημοσίου και Ιδιωτικού Διεθνούς Δικαίου

24. «Φιλολογικός Σύλλογος Παρνασσός, Φεβρουάριος 1895: εργασίαι Συλλόγου», *Παρνασσός*, τόμ. ΙΖ' (1894-1895), σ. 479. Στη σελίδα 640 του ίδιου τόμου αναφέρεται ότι ο Σύλλογος προσκλήθηκε επίσημα να παραστεί στην Ολυμπία στα αποκαλυπτήρια προτομής του Ερνέστου Κουρτίου (1814-1896), επιφανούς Γερμανού αρχαιολόγου και ιστορικού της αρχαίας Ελλάδας τον 19ο αιώνα, ανασκαφέα του ιερού και σχεδόν όλου του αρχαιολογικού χώρου της Ολυμπίας είκοσι χρόνια πριν από τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896. Τον Παρνασσό αντιπροσώπευσαν τότε ο πρόεδρος του Ν. Γ. Πολίτης και ο πρόεδρος του Αρχαιολογικού Τμήματος του Συλλόγου Σπυρ. Λάμπρος. Για τις γιορτές που έγιναν τότε στην Ολυμπία προς τιμήν του Κουρτίου βλ. και παρακάτω σ. 394-395, για όσα σχετικά έγγραψε ο Πολίτης, και υποσημ. 50. Το Πάσχα δε του 1895 τα μέλη του Παρνασσού πραγματοποίησαν εκδρομή στην Ολυμπία, όπου ξεναγήθηκαν στα αρχαία μνημεία της από τους Ν. Γ. Πολίτη και Σπυρ. Λάμπρο. Για τη συμμετοχή του Πολίτη και του Φ. Σ. Παρνασσού στους Ολυμπιακούς Αγώνες βλ. και τη «Δογοδοσία», που δημοσιεύτηκε στην *Επετηρίδα* του Συλλόγου, έτ. Α' (1896), σ. ια'-ιβ'.
25. Ο Ιωάννης Φωκιανός (1845-1896), γυμναστής Αθηναίος, διορίστηκε το 1868 διευθυντής του τότε Δημοσίου Γυμναστηρίου και αργότερα, το 1879, διευθυντής του Δημοσίου Κεντρικού Γυμναστηρίου. Δρώντας σε εποχή που η γυμναστική (και γενικά η σωματική άσκηση) δεν εθεωρείτο στην Ελλάδα χρήσιμο μέσον αγωγής, κατόρθωσε να αναδείξει και μορφώσει τους πρώτους Έλληνες γυμναστές. Έγραψε και «Εγχειρίδιον γυμναστικής» (1883). Η συμμετοχή του στην οργάνωση και διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896 ήταν ιδιαίτερα σημαντική. Αλλά και στην ανάδειξη και προετοιμασία των Ελλήνων αθλητών η συμβολή του ως επικεφαλής του Πανελληνίου Γυμναστικού Συλλόγου ήταν καθοριστική. Πέθανε στις 5 Μαΐου 1896, ένα μόλις μήνα μετά τη λήξη των Αγώνων, πικραμένος για όσα αντιμετώπισε στη διάρκειά τους και αμέσως μετά.

της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών και ακαδημαϊκός Γεώργιος Στρέϊτ²⁶ και ο λοχαγός του πυροβολικού Ιωάννης Γενίσαρλνς²⁷.

Για την επιτυχή διεξαγωγή των αγώνων η Αθλητική Σύνοδος στο Παρίσι είχε υποδείξει στην Οργανωτική Επιτροπή («την επί τη εν Αθήναις τελέσει των πρώτων Ολυμπιακών Αγώνων Επιτροπή») την ανάγκη συγκρότησης ειδικών «επιτροπειών» (επιτροπών)²⁸. Αυτές ήταν απαραίτητες από οργανω-

26. Ο Γεώργ. Στρέϊτ (1868-1948), όπως ο Ν. Πολίτης, ήταν από τις σημαντικότερες επιστημονικές προσωπικότητες, που με την πρωτοβουλία και τη δραστηριότητά τους συνέβαλαν ουσιαστικά στην πραγματοποίηση των Αγώνων (Βαλεντίνη Τσελίκα, *Ολυμπιακοί Αγώνες 1896, ό.π.*, σ. 9). Για τον Γ. Στρέϊτ, διακεκριμένο και πολυγραφότατο νομομαθή, διπλωμάτη και πολιτικό, και ιδίως για τη συμβολή του στους Ολυμπιακούς Αγώνες 1896 και τους Διεθνείς Ολυμπιακούς Αγώνες 1906 (Μεσολυμπιάδα), βλ. Βαλεντίνη Τσελίκα, *ό.π.*, σ. 29.
27. Τα ονόματα των εφόρων αναγράφονται στα εξώφυλλα των προγραμμάτων της κάθε μέρας των «Αθλητικών Αγωνισμάτων» (βλ. εικ. 2 και Παράρτημα, σ. 1163): Η Α.Β.Υ. ο πρίγκηψ Γεώργιος (πρόεδρος), Ι. Φωκιανός (αντιπρόεδρος), Ν. Γ. Πολίτης, Ι. Γενίσαρλνς, Γ. Στρέϊτ («Πρώτοι Διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες εν Αθήναις 1896, Δευτέρα 25 Μαρτίου, ώρα 3 μ.μ. Πρόεδρος η Α.Β.Υ. ο Διάδοχος. Αθλητικά Αγωνίσματα»). Βλ. και Ι.Ε. Χρυσάφης, *Οι σύγχρονοι διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες, ό.π.*, σ. 312, όπου επισημαίνεται ότι οι έφοροι ήσαν οι άρχοντες των αγώνων και ότι δεν παρέμεναν στην κονίστρα (στίβο), αλλά κάθονταν κοντά στην κερκίδα των επισήμων. Μόνο ο πρίγκηψ Γεώργιος, ο οποίος εκτός από πρόεδρος των εφόρων των Αγώνων ήταν συγχρόνως και πρόεδρος της Ελλανοδικής Επιτροπής, παρέμενε συνεχώς στην κονίστρα. Κατά τον Χρυσάφη, *ό.π.*, ο Φωκιανός με τον καθηγ. Πολίτη, τον τότε λοχαγό Πυροβολικού και αργότερα υποστράτηγο Γενίσαρλη και τον τότε υφηγητή Γ. Στρέϊτ «απετέλεσαν ούτως ειπείν την εφεδρεία των αρχόντων του αγώνος...». Βλ. και το σύγχρονο με τους Αγώνες βιβλίο του Κωνστ. Παρασκευόπουλου, *Το δεκαήμερον των Ολυμπιακών Αγώνων, εν Αθήναις 1896, όπου λεπτομερώς και κατά χρονολογικήν τάξιν περιγράφονται οι Ολυμπιακοί Αγώνες*, σ. 13, καθώς και Χ. Άννινος, «Περιγραφή των Αγώνων», στο *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες 776 π.Χ.-1896. Μέρος Β'. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες 1896*, υπό βαρώνου δε Κουμπερτέν, Τιμολέοντος Φιλήμονος, Ν. Γ. Πολίτου και Χαραλάμπου Αννίνου, εν Αθήναις, παρά τω εκδότῃ Καρόλω Μπεκ, 1896, σ. 10. (Ανατύπωση του τόμου από την Επιτροπή Προετοιμασίας των Ολυμπιακών Αγώνων, Αθήνα 1988 και άλλη, πιο πρόσφατη, ως 4η έκδοσι: Αθήνα, Οργανωτική Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων, 2003), Αθ. Ταρασουλέας, *Α' Ολυμπιακοί Αγώνες 1896, Διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες 1906 (Μεσολυμπιάδα)*, (Αθήνα) 1988, σ. 21.
28. Οι εννέα ειδικές αυτές επιτροπείες ήταν ένα είδος υποεπιτροπών αρμόδιων για τα επί μέρους αγωνίσματα και ομάδες συγγενών αθλημάτων. Αυτές θα φρόντιζαν για τη ρύθμιση όλων των λεπτομερειών των αγωνισμάτων, θα συνέτασσαν τα αγωνιστικά προγράμματα και θα υποδείκνυαν τον χώρο εκτέλεσής τους (Βαλεντίνη Τσελίκα, *Ολυμπιακοί Αγώνες 1896, ό.π.*, σ. 34. Βλ. και Ι. Ε. Χρυσάφης, *Οι σύγχρονοι διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες, ό.π.*, σ. 213). Επίσης θα εξεύρισκαν τους απαραίτητους πόρους, θα εξασφάλιζαν τη συμμετοχή Ελλήνων και ξένων αθλητών, την παρουσία επισκεπτών, τη φιλοξενία τους κ.λπ. Για τις ειδικές αυτές επιτροπές των Αγώνων βλ. και «Οι Ολυμπιακοί Αγώνες. Αι προετοιμασίαι, οι Ελλανοδίκαι», εφημ. «Το Άστυ», περ. Β', έτ. ΙΑ' (1895-1896), αρ. 1911, 15-3-1896, σ. 1.

τικής πλευράς, αλλά και επειδή η γυμναστική και γενικότερα ο αθλητισμός δεν είχαν ακόμη τότε αναπτυχθεί στην Ελλάδα τόσο²⁹, ώστε να μπορεί η χώρα να στηριχθεί στα γυμναστικά και αθλητικά σωματεία της, ελάχιστα άλλωστε τότε, για να έχει ευπρεπή παρουσία και επιτυχίες και σε αγωνιστικό επίπεδο κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες³⁰. Ο Ν. Πολίτης μάλιστα, όταν συγκροτήθηκαν από τον Διάδοχο Κωνσταντίνο οι διάφορες «επιτροπείες», έγινε μέλος της σημαντικής, ίσως της σημαντικότερης όλων, «Επιτροπείας Αθλη-

29. Τιμολέων Ι. Φιλήμων, [«Προπαρασκευαί των αγώνων»], στο *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες 776 π.Χ.-1896. Μέρος Β΄. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες 1896, ό.π.*, σ. 13. (Ανατύπωση του τόμου από την Επιτροπή Προετοιμασίας των Ολυμπιακών Αγώνων, Αθήνα 1988, και άλλη, πιο πρόσφατη, ως 4η έκδοση: Αθήνα, Οργανωτική Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων, 2003). Το ζήτημα της ενασχόλησης με τον αθλητισμό, τα σπορ και τη γυμναστική θεωρείται φαινόμενο νεωτερικό, αστικό, του 19ου κυρίως αιώνα στην Ευρώπη κ.α. και δεν αποτελεί συνέχεια της αρχαίας ελληνορωμαϊκής παραδόσεως (βλ. Χριστίνα Κουλούρη, «Αθλητισμός και σπορ», στην *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, 1900-1922*, τ. Α΄ 2, εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 1999, σ. 401 και η ίδια, *Αθλητισμός και όψεις της αστικής κοινωνικότητας: Γυμναστικοί και αθλητικά σωματεία 1870-1922*, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς - Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Ε.Ι.Ε., Αθήνα 1997). Πρβλ. Φώτος Λαμπρινός, *Ισχύς μου η αγάπη του φακού. Τα κινηματογραφικά επίκαιρα ως τεκμήρια της ιστορίας (1895-1940)*, πρόλογος Γιάννης Γιανουλόπουλος, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2005, σ. 111. Η Ελλάδα μπήκε καθυστερημένα, προς το τέλος του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα, στο παιχνίδι του αθλητισμού και αυτό οφείλεται όχι τόσο στους λόγους, χάρη στους οποίους εμφανίστηκε ο αθλητισμός στην Αγγλία και την υπόλοιπη βιομηχανική προπαντός Ευρώπη με τον αναπτυσσόμενο τότε τρόπο αστικής ζωής, όσο στην εθνική ιδεολογία του νεοελληνικού κράτους και της ελληνικής κοινωνίας, στη στράτευση στη Μεγάλη Ιδέα και τη σύνδεση της νέας Ελλάδος με το ένδοξο αρχαίο παρελθόν της. Σ' αυτό το πλαίσιο ήταν καίρια η συμβολή της αναβιώσεως και προπαντός της τελέσεως των Ολυμπιακών Αγώνων το 1896 στην Αθήνα στην ταχεία από τότε πρόοδο του νέου αθλητικού φαινομένου και στην Ελλάδα, καθώς και στη δημιουργία στη συνέχεια πληθώρας αθλητικών σωματείων. Βλ. Ι.Ε. Χρυσάφης, *ό.π.*, σ. 344 κ.ε. και Φώτος Λαμπρινός, *ό.π.*, σ. 113-116.
30. Πλήρη περιγραφή των αγωνισμάτων των Α΄ Ολυμπιακών Αγώνων του 1896 βλ. Σπυρ. Λάμπρος, «Τα αθλητικά και γυμναστικά αγωνίσματα εν τω Σταδίω», στο *Η Ελλάς κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896, εν Αθήναις 1896*, τόμ. Α΄, σ. 95-106, 109. Στην περιγραφή των αγώνων ο καθηγητής της ιστορίας Σπυρ. Λάμπρος κάνει συχνά αναγωγές στα αντίστοιχα αγωνίσματα των Ολυμπιακών της αρχαιότητας, γνώστης εκ του επιστημονικού του αντικειμένου και της φίλαθλης ιδιότητάς του και των δύο περιόδων. Λεπτομερή περιγραφή τους βλ. και Ι. Ε. Χρυσάφης, *ό.π.*, σ. 309-335. Επί πλέον, από την πλούσια σχετική βιβλιογραφία βλ. ενδεικτικά Ιφιγ. Βογιατζή - Άντζ. Καραπάνου-Παλόγλου, «Η διεξαγωγή των αγώνων» στο Αλίκη Σολωμού-Προκοπίου (επιστημ. επιμ.), *Αθήνα 1896. Α΄ Διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες, ό.π.*, σ. 68-81. Τις εντυπώσεις και πληροφορίες του Γάλλου φιλέλληνα Σαρλ Μωρράς από τους Αγώνες του 1896 βλ. στο βιβλίο του *Le voyage d' Athènes*, Flammarion, Paris 1929 και ελληνική μετάφραση Παναγιώτας Πανταζή: Σαρλ Μωρράς, *Αθήνα 1896. Οι πρώτοι Ολυμπιακοί Αγώνες*, Ωκεανίδα, Αθήνα 2000.

τικών Ασκημάτων και Γυμναστικής»³¹, όπως λεγόταν, που ήταν σχετική με τα αθλήματα του στίβου και της γυμναστικής (βλ. εικ. 2 και Παράρτημα, σ. 1163). Πρόεδρος της ήταν ο Ιωάννης Φωκιανός και γραμματέας ο Γεώργιος Στρέϊτ³².

Ο Ν. Πολίτης ήταν πρόεδρος της Πανελληνίου Σκοπευτικής Εταιρείας³³ τουλάχιστον στις αρχές του εικοστού αιώνα (1902-1903, ίσως και πριν). Πάντως δεν είχε περιληφθεί το 1896 στα μέλη της «Επιτροπείας βολής», δηλαδή της Επιτροπής σκοποβολής. Ας σημειωθεί ότι η εταιρεία αυτή διπύθηκε το Σκοπευτήριο της Καλλιθέας, το οποίο εγκαινιάστηκε και χρησιμοποιήθηκε

31. Τιμολέων Ι. Φιλήμων, *όπ.*, σ. 14. Τα υπόλοιπα μέλη της «Επιτροπείας» αυτής ήταν οι Ιωάν. Γενίσαρλης (που ήταν, όπως σημειώσαμε, και έφορος των Αγώνων, όπως ο Ν. Πολίτης και ο Γεώργ. Στρέϊτ), Λουκάς Μπέλος, Βαλδοστάϊν, Δημ. Αιγινίτης, Δημ. Σέκερης, Σπ. Κουμουνδούρος, Κωνστ. Μάνος, Σπ. Αντωνόπουλος (Τιμολέων Ι. Φιλήμων, *όπ.*, σ. 14), όλοι διακεκριμένα μέλη της δημόσιας, πνευματικής και κοινωνικής ζωής της χώρας. Βλ. και Ι. Ε. Χρυσάφης, *όπ.*, σ. 213.

32. Τιμολ. Φιλήμων, *όπ.*, σ. 14.

33. Η εφημερίδα *Νέον Άστυ*, εν Αθήναις, περ. Β', έτ. 3(14), αρ. 724, 10 Δεκεμβρίου 1903, σ. 2, δημοσιεύει, με αφορμή προηγούμενο ανακριβές δημοσίευσμά της για το Σκοπευτήριο της Καλλιθέας (στο οποίο κατηγορείται η Σκοπευτική Εταιρεία ότι είναι «κλειστό» σωματείο με μέχρι 100 το πολύ μέλη αποκλείοντας τον πολύ κόσμο από τη σκοποβολή), επιστολή του προέδρου της Ν. Γ. Πολίτη της 9-12-1903, με τίτλο «Το Σκοπευτήριον», στην οποία δίνει πληροφορίες για την Πανελλήνια Σκοπευτική Εταιρεία, τη δράση της και το Σκοπευτήριο. Αναφέρεται στην επιστολή του Πολίτη ότι με δαπάνες της Εταιρείας λειτουργούν σκοπευτήρια και στις επαρχίες και γίνονται και σκοπευτικοί αγώνες. Παραπονεείται ο επιστολογράφος ότι, αν και το Σκοπευτήριο είναι ανοιχτό σε όλους, ελάχιστα επωφελούνται, «πλην των εν Αθήναις κατηχημένων εις τα βουλγαρικά κομιτάτα» (προφανώς εννοεί τους βουλγαρίζοντες σλαβόφωνους Μακεδόνες), που βρίσκονταν τότε στην Αθήνα και το 1902 φοιτούσαν σ' αυτό αθρόοι, μέχρι να ανακαλυφθούν και αποκλειστούν.

Ας σημειωθεί για τη σημασία της σκοποβολής στις αρχές του 20ού αιώνα, όχι ως αθλήματος απλώς, αλλά ως μέσου στρατιωτικής ασκήσεως για τις προσδοκώμενες τότε εθνικές βλέψεις, ότι μια από τις τρεις ειδικές Επιτροπείες των Αγώνων του 1896, που δεν διαλύθηκαν μετά το τέλος τους, ήταν αυτή της σκοποβολής, η οποία θα ανελάμβανε τότε τη φροντίδα του Σκοπευτηρίου της Καλλιθέας, «εις το οποίον καθ' ορισμένας ημέρας της εβδομάδος θα γίνονται ασκήσεις φιλάθλων σκοπευτών» (εφημ. «Το Άστυ», Αθήναι, περ. Β', έτ. ΙΑ' (1895-96), αρ. 1932, 6-4-1896, σ. 32). Το 1896 δεν υπήρχε η Σκοπευτική Εταιρεία, η οποία ιδρύθηκε τον Αύγουστο του 1899 από ορισμένα μέλη της διαλυθείσας εν τω μεταξύ Εθνικής Εταιρείας (βλ. Ι. Ε. Χρυσάφης, *όπ.*, σ. 476-477). Για το Σκοπευτήριο της Καλλιθέας στις αρχές του 20ού αιώνα βλ. και όσα ενδιαφέροντα δημοσιεύει η εφημ. *Ταχυδρόμος* Κωνσταντινουπόλεως, αρ. φύλλ. 1121, 25-2-1902 (αναδημοσίευση από τον Χρ. Γ. Ανδρεάδη στο *Ενημερωτικό Δελτίο του Συλλόγου Ποντίων Καλλιθέας «Αργοναύτες - Κομνηνοί»*, αρ. φύλλ. 101, Ιανουάριος 2004, σ. 1-2), όπου επίσης επισημαίνεται η απροθυμία των Αθηναίων να ασκηθούν στην σκοποβολή, αν και μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες, όπως τονίζει η εφημερίδα, η σκοποβολή άρχισε να θεωρείται και στην Ελλάδα ωφέλιμη και αναγκαία άσκηση.

στους Αγώνες του 1896³⁴.

Η μεγάλη και αναπάντεχη επιτυχία των πρώτων νεώτερων Ολυμπιακών Αγώνων όχι μόνο γέμισε χαρά και υπερηφάνεια όλους τους Έλληνες³⁵, αλλά αναγέννησε και την εθνική αυτοπεποίθηση και συνετέλεσε, μαζί με άλλα σημαντικά τότε γεγονότα, όπως τονίζεται σε έκθεση πεπραγμένων της Εθνικής Επιτροπής, που δημοσιεύτηκε το 1897, στη διαμόρφωση πολεμικής διαθέσεως, η οποία θα οδηγούσε σε νέες εξορμήσεις πραγματώσεως της Μεγάλης Ιδέας³⁶.

Ο Πολίτης διατυπώνει με συντομία τις σκέψεις του για την επιτυχία των Αγώνων στο πίσω μέρος δελταρίου (επισκεπτηρίου) του Πέτρου ντε Κουμπερτέν (βλ. εικ. 6 και Παράρτημα, σ. 1165), γεγονός ενδεικτικό, προφανώς, των σχέσεων που ανέπτυξε με τον Γάλλο εμπνευστή του διεθνούς χαρακτήρα των Ολυμπιακών Αγώνων, το οποίο σώζεται στο αρχείο Ν. Γ. Πολίτη στο Μουσείο Μπενάκη, όπου το εντοπίσαμε³⁷. Η άποψή του για την επιτυχία των

34. Για το Σκοπευτήριο Καλλιθέας βλ. Αναστασία Λερίου - Άννα Μουρουγκλού, *Καλλιθέα: Όψεις της ιστορίας του Δήμου και της πόλης*, Πολιτιστικός Οργανισμός Δήμου Καλλιθέας, (Αθήνα 2006), σ. 63-64, όπου και πρόσφατη βιβλιογραφία (σ. 333), Βαλεντίνη Τσελίκα, *ό.π.* σ. 12. Βλ. και Κωνστ. Παρασκευόπουλος, *Το δεκαήμερον των Ολυμπιακών Αγώνων, ό.π.*, σ. 28, όπου και για τα εγκαίνια του την τρίτη μέρα των Ολυμπιακών Αγώνων. Βλ. για τα εγκαίνια του Σκοπευτηρίου και τον αθηναϊκό τύπο τότε, όπως την εφημ. «Ημέρα» Αθηνών, έτ. ΙΣΤ' (1896), αρ. φύλλ. 2035, 28-3-1896, σ. 3.

35. Ο Εμμ. Ροΐδης με το γνωστό σατιρικό πνεύμα του χαρακτηρίζει «αγωνομανία» την έντονη στροφή των Αθηναίων, για τους οποίους γράφει ότι «εκατάντησαν όλοι αθλομαθείς», μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896 στον αθλητισμό και την άσκηση. Γράφει σχετικά, μεταξύ άλλων, σε ένα από τα άρθρα του, που δημοσίευσε λίγο μετά τους Αγώνες του 1896 στην εφημερίδα *Εστία* για την καθημερινή ζωή της Αθήνας τότε: «Η Πλάκα προ πάντων, όπου κατοικώ, έγινε όλη ένα είδος Σταδίου. Καθ' ημέραν κινδυνεύω να ανατραπώ από υποψηφίους μαραθωνοδρόμους ή να σπάσουν οι δισκοβόλοι το κεφάλι μου. Διά να σχηματίσετε ιδέαν του βαθμού, εις τον οποίον έφθασεν η αγωνομανία, αρκεί να σας είπω ότι κάθε απόγευμα περί την δύσιν του ηλίου ημπορεί ο διαβάτης να καμαρώσει περί τον πλάτανον της Πλάκας και το Φανάρι του Διογένης, εκτός των παιδών και νεανίσκων, και κάμποσα, όχι μόνον μικρά αλλά και αρκετά μεγάλα, αγοροκόριτσα, να σπκάνουν βάρη, να πιπδούν, να ρίπτουν δίσκους και να τρέχουν, χωρίς φόβον να δείξουν το χρώμα της καλτζοδέτας των, συμμεριζόμενοι, ως φαίνεται, τα περί εξισώσεως των δύο φύλων προοδευτικές ιδέας της «Εφημερίδος των Κυριών» (Εμμανουήλ Ροΐδης, *Κείμενα για την Αθήνα των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896*, εισαγωγή - επιμέλεια Δημήτρ. Δημηρούλης, Μεταίχμιο, Αθήνα 2004, σ. 38-39).

36. *Έκθεση των πεπραγμένων υπό της Εθνικής Επιτροπής, ό.π.*

37. Για το αρχείο του Ν. Γ. Πολίτη στα Ιστορικά Αρχεία του Μουσείου Μπενάκη (στην Κηφισιά, όπου ο γράφων διεξήγαγε σχετική έρευνα) βλ. Παναγ. Μουλλάς, «Το αρχείο του Νικολάου Πολίτη», *Μεσσηνιακά Χρονικά*, τόμ. 2 (2000-2002), σ. 405-416. Πρόκειται για κείμενο ομιλίας του (αιμνήστου πλέον, 2010) καθηγητή Μουλλά του έτους 1996, όπου γίνεται στο τέλος και απλή μνεία της συμμετοχής του Πολίτη στους Αγώνες του 1896: «Στα 1896 είχε ασχοληθεί και με την οργάνωση των Ολυμπιακών αγώνων» (*ό.π.*, σ. 414).

αγώνων, σημαντική και υπό το πρίσμα ότι έλαβε ο ίδιος ενεργό μέρος στην οργάνωση και διεξαγωγή τους, ζητήθηκε από τον Βλ. Γαβριηλίδη, εκδότη του πανηγυρικού λευκώματος «Η Ελλάς κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896»³⁸, που κυκλοφορήθηκε λίγο μετά τη λήξη τους και συνόψιζε τη διεξαγωγή τους, αλλά και περιέγραφε σημαντικές πτυχές του ελληνικού βίου, ιδίως του δημοσίου, από την ίδρυση του ελεύθερου κράτους μέχρι το 1896.

Η γνώμη του Πολίτη, δημοσιευμένη μαζί με τις ανάλογες απόψεις για τους αγώνες και άλλων προσωπικοτήτων της εποχής (καθηγητών πανεπιστημίου, συγγραφέων, λογίων κλπ.) με τον τίτλο «Γνώμαι λογίων περί των Ολυμπιακών Αγώνων» περιέχει επίκαιρες και σήμερα σκέψεις για τον χαρακτήρα των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων, καθώς, ως γνωστόν, παραμένει πάντοτε ζητούμενο η προσήλωσή τους στο αρχαίο Ολυμπιακό ιδεώδες. Γράφει, λοιπόν, ο Πολίτης:

«Ο ενθουσιασμός, ον εις την ψυχὴν του ημετέρου ἔθνους ἐνέβαλεν η ευτυχὴς ἀνάστασις των Ολυμπιακῶν Αγῶνων, εἶναι φαινόμενον ευοίωνον ουχὶ τόσοσιν διὰ την αναρρίπισιν του εθνικῆς φρονήματος, ὅσον διὰ την υπεμφαινομένην ἀναγνώρισιν της ορθότητος της αρχῆς, προς ην ἐκανονίζετο η των αρχαίων ἀνατροφή και παιδεία, της ἰσορρόπου δηλαδὴ ἐπιμελείας του σώματος και του νου. Ἀλλ' αν μη ἐφαρμόσωμεν πλήρη και εν πάσαις ταις ἀκολουθίαις αὐτῆς την αρχὴν ἐκείνων εις τον ημέτερον βίον, ουδὲν γενναίον πρέπει να προσδοκῶμεν εκ των Ολυμπιακῶν Αγῶνων, οἵτινες θα ἐκπέσωσι εις ἀσκοπον παιδιάν προς κενὴν ἐπίδειξιν»³⁹.

Την επιτυχία των Ολυμπιακών Αγώνων ο Πολίτης συζητά και με ξένους πνευματικούς ανθρώπους, με τους οποίους επικοινωνεί και αλληλογραφεί. Έτσι σε επιστολή, που του στέλνει η Βρετανή λογία και φίλη της Ελλάδας Elizabeth Edmonds στις 4 Μαΐου, μάλλον του έτους 1897, η επιστολογράφος δηλώνει κατενθουσιασμένη με τη μεγάλη επιτυχία των Ολυμπιακών Αγώνων, «στην οποία έχετε συμμετάσχει τόσο πολύ, και σας ευχαριστώ θερμότατα για το ωραίο δημοσίευμα⁴⁰, που μου εστάλη με δική σας εντολή. Ελπίζω –συνεχίζει

38. *Η Ελλάς κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896. Πανελλήνιον εικονογραφημένον λεύκωμα*, εκδ. «Ακροπόλεως» Β. Γαβριηλίδου, εν Αθήναις, εκ του τυπογραφείου της «Εστίας», 1896.

39. *Η Ελλάς κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896, ό.π.*, τόμ. Α', σ. 131.

40. Το δημοσίευμα, που αναφέρεται στην επιστολή της E. Edmonds ότι της εστάλη, πιθανόν ήταν το πανηγυρικό λεύκωμα, που προαναφέρθηκε και στο οποίο είχε συνεργαστεί και ο Ν. Πολίτης (βλ. υποσημ. 38). Εκδόθηκε λίγο μετά τους αγώνες του 1896, οι οποίοι τελείωσαν στις αρχές (3) Απριλίου. Η επιστολή φέρει ημερομηνία 4 Μαΐου (χωρίς χρονολογία). Αν πρόκειται για το παραπάνω πολυτελές και ογκώδες δίτομο λεύκωμα, θα ήταν μάλλον δύσκολο τότε να τυπωθεί μέσα σε ένα μήνα, από τη λήξη

η Edmonds- ότι δεν θεωρήσατε τα λόγια που έστειλα στο περιοδικό Academy τελείως ανάξια της Μαραθώνιας νίκης. Τα έγγραφα αυθόρμητα, καθώς έπρεπε να εμφανισθούν, ενώ το συναίσθημα ήταν φρέσκο. Άρεσαν και στον κ. Γεννάδιο και άλλοι επίσης θεώρησαν ότι ήταν ό,τι έπρεπε και χωρίς υπερβολές»⁴¹.

Στο παραπάνω πανηγυρικό λεύκωμα του 1896 (σ. 231-233) ο Πολίτης δημοσιεύει και άρθρο για την κατάσταση της μέσης παιδείας στην Ελλάδα με τίτλο «Η μέση εκπαίδευσις», όπου κάνει σύντομη ιστορική αναδρομή και κυρίως κριτική της καταστάσεως της παιδείας και των νομοθετημάτων που ρύθμιζαν τη λειτουργία της. Καταλήγει με τη διαπίστωση, που ισχύει φυσικά και σήμερα, ότι «το εκ των γυμνασίων εις το πανεπιστήμιον φερόμενον ακατάσχετον ρεύμα πρέπει να περιορισθεί εντός κανονικών ορίων, μετοχτετευόμενον και εις άλλην διεύθυνσιν. Τούτο δε θα κατορθωθή διά της ιδρύσεως βιοτεχνικών σχολείων, εμπορικών, ναυτικών, βιομηχανικών, γεωργικών σχολών, άτινα ούτε πρέπει ούτε δύναται ν' αναπληρώση το γυμνάσιον»⁴².

Η συγγραφική παραγωγή του Ν. Γ. Πολίτη για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896 ή με αφορμή την διεξαγωγή τους, πέρα από την παραπάνω συνεργασία που του ζητήθηκε για το πανηγυρικό λεύκωμα των Αγώνων που εξέδωσε η εφημερίδα «Ακρόπολις», ήταν σημαντική και ενδιαφέρουσα. Στη συνέχεια θα την παρουσιάσουμε εδώ με συντομία.

Στο έργο που εξέδωσε ο Κάρολος Μπεκ για τους αγώνες (σε δύο μέρη, Α' και Β') δημοσιεύτηκαν δύο αρχαιολογικές μελέτες του Ν.Γ. Πολίτη. Η πρώτη και εκτενέστερη δημοσιεύεται, χωρίς τίτλο, στο μέρος [=ημίτομο] Α', που θέμα του είναι οι Ολυμπιακοί αγώνες της αρχαιότητας, και παρουσιάζει λεπτομερώς την περιοχή της Ολυμπίας από φυσικογεωγραφική, ιστορική και αρχαιολογική άποψη, κάνοντας αναγωγές στους μεταγενέστερους και νεώτερους χρόνους και στις αλλαγές που υπέστη το τοπίο και τα μνημεία του. Τα

των αγώνων μέχρι τις 4 Μαΐου 1896. Γι' αυτό θεωρούμε πιθανότερο να συντάχθηκε η επιστολή το έτος 1897 και όχι το 1896.

41. Από την επιστολή αυτή, την οποία οφείλω στο ενδιαφέρον της συναδέλφου κυρίας Βασιλικής Χρυσανθοπούλου, την οποία ευχαριστώ και από αυτήν εδώ τη θέση, και προέρχεται από το παραπάνω αρχείο του Ν. Γ. Πολίτη, διαφαίνεται και κάποια ανατροφοδότηση τότε του φιλελληνισμού εξ αιτίας των Ολυμπιακών Αγώνων και ιδιαίτερα του (κλασικού) Μαραθωνίου δρόμου. Το κείμενο της επιστολής στο πρωτότυπο (στα αγγλικά, το οποίο έχουμε σε φωτοαντίγραφο) δημοσιεύεται εδώ (βλ. εικ. 3-5 και Παράρτημα, σ. 1164-65). Βλ. σχετικά στην ανακοίνωση - μελέτη της Βασιλικής Χρυσανθοπούλου «Ο Νικόλαος Πολίτης και οι Βρετανοί αλληλογράφοι του: Επιστημονικές και φιλελληνικές ανταλλαγές» στα παρόντα Πρακτικά, τόμ. Β', σ. 1036-1039.

42. *Η Ελλάς κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896*, ό.π., σ. 233.

τελευταία αναλύονται και περιγράφονται με ακρίβεια και λεπτομέρεια, με πλήρη γνώση των ανασκαφικών δεδομένων της προηγούμενης, μετά το 1870, εικοσιπενταετίας και των θεμάτων της αρχαίας ελληνικής θρησκείας και του βίου των αρχαίων Ελλήνων. Για τα περιγραφόμενα μνημεία δίδεται και η ιστορική τους διάσταση και διαδρομή από την κατασκευή τους και εξής διά των αιώνων μέχρι την ανακάλυψή τους από τους Γερμανούς αρχαιολόγους υπό τον Ερνέστο Κούρτιο. Η μελέτη του Ν. Γ. Πολίτη μπορεί να θεωρηθεί ο πρώτος, ίσως, επιστημονικός αρχαιολογικός οδηγός της αρχαίας Ολυμπίας μετά την ανακάλυψή της⁴³. Στη δεύτερη, αρχαιολογική κυρίως και ιστορική, μελέτη του με τίτλο: «Το Παναθηναϊκόν Στάδιον»⁴⁴ στην αρχή εξετάζει τους τόπους διεξαγωγής των αρχαίων Παναθηναίων, πριν κατασκευαστεί το Παναθηναϊκό Στάδιο από τον Λυκούργο. Κάνει λόγο για την κατασκευή του Σταδίου με λεπτομέρειες και ακρίβεια αρχαιολόγου (ήταν άλλωστε ο Πολίτης καθηγητής της «Μυθολογίας και της Ελληνικής Αρχαιολογίας» από το 1890 στο Πανεπιστήμιο Αθηνών). Αναφέρεται στις επισκευές του, που ακολούθησαν μέχρι την ανακαίνιση, μεταποίηση και διακόσμησή του από τον Ηρώδη τον Αττικό στα χρόνια του αυτοκράτορα Αδριανού. Ο Πολίτης με βάση τα γνωστά τότε αρχαιολογικά δεδομένα μάς δίνει πλήρη και ακριβή την εικόνα του Σταδίου, όπως το ανακαίνισε ο Ηρώδης, καθώς και της τοπογραφίας της γύ-

43. Ν. Γ. Πολίτης, [«Η Ολυμπία και τα μνημεία της»], στο *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες 776 π.Χ.-1896. Μέρος Α': «Οι Αγώνες εν τη αρχαιότητι»*, υπό Σπ. Π. Λάμπρου και Ν. Γ. Πολίτου, μετά προλόγου υπό Τιμοθέοντος Φιλήμονος, εν Αθήναις, παρά το εκδότη Καρόλου Μπεκ, 1896, σ. 48-101 (και με παράλληλη γαλλική μετάφραση). Ο Τιμ. Ιω. Φιλήμων, πρώην δήμαρχος Αθηναίων, λόγιος, δημοσιογράφος και πολιτικός, ήταν από τους βασικότερους συντελεστές (γενικός γραμματέας της κεντρικής Οργανωτικής Επιτροπής) της επιτυχίας των Αγώνων του 1896, όπως και του 1906 (Μεσολυμπιάδας). Για τη συμβολή του στους Αγώνες του 1896 βλ. και Παν. Σ. Σαββίδη, *Λεύκωμα των εν Αθήναις Β' Διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων 1906 επί τη βάσει των επισήμων ανακοινώσεων της «Επιτροπής των Ολυμπιακών Αγώνων» και του «Συνδέσμου των Ελληνικών Αθλητικών και Γυμναστικών Σωματείων»*, εν Αθήναις 1907, σ. 7-8. Ο Δημήτριος Καμπούρογλου (*Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαιδεία*, τόμ. 23, σ. 933) γράφει για τον Τ. Φιλήμονα ότι «έδρασε μεγάλως κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896, εις την επιτυχίαν των οποίων συνέβαλεν όσον λίγοι». Το μέρος Α': *Οι αγώνες εν τη αρχαιότητι*, εν Αθήναις 1896, της εκδόσεως του Καρόλου Μπεκ φαίνεται ότι εκδόθηκε στις παραμονές των Αγώνων, λίγες μέρες πριν από την έναρξή τους (25 Μαρτίου), αν κρίνουμε και από σχετική διαφήμισή του, που δημοσιεύτηκε τότε στις εφημερίδες (βλ. «Εστία», έτ. Γ' (ΚΑ'), αρ. 23, 23-3-1896, σ. 4).

44. Ν. Γ. Πολίτης, «Το Παναθηναϊκόν Στάδιον», *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες 776 π.Χ.-1896*, μέρος Β', *όπ.*, σ. 20-27 (και στη δίγλωσση, ελληνογαλλική έκδοση του τόμου, σ. 29-45). Δημοσιεύτηκε και γερμανική μετάφραση της μελέτης από τον Μ. Deffner και αγγλική από τον Daremberg. Το Β' μέρος της εκδόσεως του Καρόλου Μπεκ τυπώθηκε μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες.

ρω περιοχής. Στο τέλος γίνεται σύντομη αναφορά στις τύχες του Σταδίου στα μεσαιωνικά χρόνια, οπότε ίσως γίνονταν εκεί γκιόστρες και κονταροχτυπήματα των Φράγκων κατακτητών της Αθήνας, καθώς και στα νεώτερα χρόνια, στα οποία μεγάλο μέρος του καταστράφηκε και τα περισσότερα μάρμαρά του έγιναν ασβέστης⁴⁵.

Το ίδιο έτος (1896) ο Ν. Γ. Πολίτης δημοσίευσε την ιστοριοκοινολογική επίσης και φιλολογική μελέτη του «Ολυμπιακά ανάλεκτα. Παρατηρήσεις εις τρία χωρία του Πausανίου» στην «Επετηρίδα» του Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσού⁴⁶. Σ' αυτήν εξετάζει και σχολιάζει χωρία του αρχαίου περιηγητή σχετικά με τον ναό και τον θρόνο του Δία στην Ολυμπία και την παρά-

45. Παρόμοιο με του Πολίτη άρθρο για το Παναθηναϊκό Στάδιο δημοσίευσε και ο τότε διευθυντής της εν Αθήναις Αμερικανικής Σχολής Ρ. Ρίτσαρδσον, «Το ανοικοδομηθέν Παναθηναϊκόν Στάδιον», στο *Η Ελλάς κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896*, όπ., τόμ. Α', σ. 127-129, όπου εκτός από την αρχαιολογική μελέτη του δίνει και πληροφορίες για την πρόσφατη αναστήλωσή του με αρχιτέκτονα του έργου τον Αλέξ. Μεταξά. Ολοκληρωμένη σύγχρονη μελέτη της ιστορίας του Σταδίου βλ. Αριστέα Παπανικολάου-Κρίστενσεν, *Το Παναθηναϊκόν Στάδιον. Η ιστορία του μέσα στους αιώνες*, έκδ. Υπουργείου Πολιτισμού - Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος, Αθήνα 2003. Περιγραφή των εγκαινίων του ανακαινισμένου Σταδίου και των αποκαλυπτηρίων του ανδριάντα του εθνικού ευεργέτη Γεωργ. Αβέρωφ στο πλαίσιο των Αγώνων του 1896, βλ. Κ. Παρασκευόπουλος, *Το δεκαήμερο των Ολυμπιακών Αγώνων*, όπ., σ. 3-8. Λίγο αργότερα, την περίοδο 1896-97, ο Πολίτης, πρόεδρος όντας, έκανε στον σύλλογο «Παρνασσό» δύο ανακοινώσεις με τίτλο «Περί των εν τω Παναθηναϊκώ Σταδίω ευρεθέντων αμφικεφάλων Ερμών» και «Περί του εν τω ναώ του Διός εν Ολυμπία ερύματος» («Έκθεσις των πεπραγμένων υπό του Συλλόγου (1896-1897) (προεδρεία Ν. Γ. Πολίτου)», *Επετηρίς* (Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσού), έτ. Β', 1898, σ. 335). Όπως πληροφορούμαστε από τον αθηναϊκό τύπο της εποχής, «ο σύλλογος Παρνασσός απεφάσισεν επ' ευκαιρία των Ολυμπιακών Αγώνων όπως γίνονται έκτακτοι συνεδριάσεις των τμημάτων αυτού, εν αις θα γίνωσιν αποφάσεις και ανακοινώσεις επί θεμάτων ορισθησομένων...» («Ολυμπιακοί Αγώνες, Διάφοροι ειδήσεις», εφημ. «Εστία», έτ. Γ' (ΚΑ'), αρ. φύλλ. 5, 5 Μαρτίου 1896, σ. 3). Οι συνεδριάσεις αυτές και οι ανακοινώσεις που ακολούθησαν γίνονταν με πρωτοβουλία του προέδρου του Παρνασσού Ν. Γ. Πολίτη. Σ' αυτό το πλαίσιο τοποθετούνται και οι δύο παραπάνω ανακοινώσεις του ίδιου, όπως και η διάλεξή του, ή μάλλον σειρά διαλέξεων, για τα σωζόμενα αριστουργήματα της αρχαίας πλαστικής («Μικρά νέα», εφημ. «Εστία», όπ., σ. 2). Φαίνεται ότι οι ανακοινώσεις αυτές δεν δημοσιεύτηκαν, όπως και η διάλεξή του.

Στο ίδιο πλαίσιο έγιναν και τέσσερις διαλέξεις του Σπυρ. Λάμπρου, «Περί Ολυμπίας και των Ολυμπιακών Αγώνων» («Αναγνώσματα, ομιλίες και διαλέξεις», *Επετηρίς* Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσού, έτ. Α', 1896, σ. ιθ'). Ας σημειωθεί επίσης ότι και ο βαρώνος Π. ντε Κουμπερτέν μίλησε στον Παρνασσό την περίοδο 1894-95 ως αντεπιστέλλον μέλος του Συλλόγου με θέμα «Περί διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων» (*Επετηρίς*, όπ., σ. ιστ').

46. *Επετηρίς* (Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσού), έτ. Α' (1896), σ. 94-109, 227-228 (και αυτοτελές ανάτυπο: εν Αθήναις 1896, 8ο, σελ. 16).

σταση στην λάρνακα του Κύφελου. Τον Ιούλιο του 1896 επίσης δημοσίευσε στην εφημερίδα «Εστία» άρθρο υπό μορφή επιφυλλίδας για ένα άλλο ονομαστό αρχαίο στάδιο, αυτό της Επιδαύρου, με τίτλο «Το εν Επιδαύρω στάδιον», όπου δίνει την εικόνα, με βάση τις πρόσφατες τότε ανασκαφές, και του σταδίου αυτού στην αρχαιότητα. Συγχρόνως ήθελε να τονίσει τη σημασία του για τις γνώσεις μας για τα αρχαιοελληνικά στάδια, γεγονός που θεωρεί ότι έπρεπε να είχε ληφθεί υπ' όψιν κατά την αναστήλωση και αναμαρμάρωση του Παναθηναϊκού Σταδίου για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896. Και τούτο, διότι το τελευταίο απείχε αρκετά από την αρχική αρχιτεκτονική μορφή του, επειδή είχε υποστεί ουσιώδεις μετατροπές επί Ηρώδη του Αττικού. Το στάδιο της Επιδαύρου, αντίθετα, βρέθηκε καλά διατηρημένο επί αιώνες και χωρίς μετασκευές, «ώστε δύναται, κατά τον Πολίτη, να παράσχη κατά πάντα πλήρη την εικόνα της αρχαίας αυτού καταστάσεως» και να γίνει υπόδειγμα στις αναστηλώσεις αρχαίων σταδίων. Παραθέτει μάλιστα και «διάγραμμα» (σκαρίφημα) του σταδίου της Επιδαύρου⁴⁷.

Δύο χρόνια αργότερα, το 1898, ο Πολίτης δημοσίευσε ανώνυμα⁴⁸ δύο άρθρα, τα οποία έχουν έμμεση σχέση με τους Ολυμπιακούς Αγώνες, καθώς αναφέρονται στο μουσείο της αρχαίας Ολυμπίας⁴⁹.

Ο Ν. Γ. Πολίτης δεν απουσίασε και από τη διαμόρφωση του πανηγυρικού κλίματος, που άρχισε σιγά-σιγά να εμφανίζεται στην Ελλάδα από το 1894, μετά την απόφαση, που ελήφθη στο Παρίσι για την ανάληψη των πρώτων διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων από την Ελλάδα. Έτσι παρουσιάζει με άρθρο του σε τρεις συνέχειες⁵⁰, το 1895, τα προεόρτια των αγώνων, που πραγματοποιήθηκαν στην Ολυμπία με αφορμή τα αποκαλυπτήρια προτομής του Ερν.

47. «Εστία» Αθηνών, έτ. Γ' (ΚΑ'), αρ. 143, 23 Ιουλίου 1896, σ. 2.

48. Βλ. τη «Βιβλιογραφία έργων Ν. Γ. Πολίτου κατά χρονολογικήν σειράν», *Λαογραφία*, τόμ. Ζ' (1923), σ. μα'. Ας σημειωθεί ότι η αναγραφή αυτή των δημοσιευμάτων του έχει καταρτισθεί κατά το πλείστον από τον ίδιο τον Πολίτη (ό.π., σ. κζ', υποσημ. 1).

49. Τα άρθρα αυτά φέρουν τους τίτλους «Το μουσείον της Ολυμπίας» (εφημ. *Νεολόγος Κωνσταντινουπόλεως*, περ. Β', έτ. 33, αρ. 420 (8788), εν Αθήναις, 22 Οκτωβρίου 1898, σ. 1) και «Το εν Ολυμπία μουσείον» (*Νεολόγος Κωνσταντινουπόλεως*, ό.π., αρ. 452 (8811), 13 Νοεμβρίου 1898, σ. 1).

50. [«Περιγραφή των εν Ολυμπία εορτών»]: «Αι εορταί του Κουρτίου. Αι προετοιμασίαι», εφημ. *Το Άστυ Αθηνών*, περ. Β', έτ. ΙΑ', αρ. 1571, 7 Απριλίου 1895, σ. 3, «Η προτομή του Κουρτίου. Τα αποκαλυπτήρια», *Το Άστυ*, ό.π., αρ. 1572, 8 Απριλίου 1895, σ. 2, «Η προτομή του Κουρτίου. Το πανηγυρικόν γεύμα», *Το Άστυ*, ό.π., αρ. 1573, 9 Απριλίου 1895, σ. 1.

Ο Πολίτης, ο οποίος ήταν από το 1889 διευθυντής του «Λεξικού Εγκυκλοπαιδικού» των Μπαρτ και Χιρστ, δεν έγραψε σ' αυτό το λήμμα «Ολυμπιακοί Αγώνες ή τα Ολύμπια», το οποίο υπογράφεται με τα αρχικά Α. Λ. του συντάκτη του.

Κούρτιου και στα οποία εκπροσώπησε ως πρόεδρος τον «Παρνασσό»⁵¹.

As σημειωθεί εδώ, συμπληρωματικά σε όσα ελέχθησαν παραπάνω για την συμβολή του Πολίτη στους πρώτους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες, ότι ο θεμελιωτής της Ελληνικής Λαογραφίας είχε ενεργό συμμετοχή, οργανωτική⁵² και συγγραφική⁵³, στη διεξαγωγή και των Ολυμπιακών Αγώνων του 1906, που έγιναν στην Αθήνα για να εορτασθεί η συμπλήρωση δεκαετίας από τους προηγούμενους (γνωστών ως Μεσολυμπιάδα, επειδή έγιναν στο ενδιάμεσο τετραετίας από κανονικούς Ολυμπιακούς Αγώνες)⁵⁴.

Από τα στοιχεία που παραθέσαμε παραπάνω γίνεται, νομίζουμε, εμφανής ο, σχεδόν άγνωστος μέχρι σήμερα⁵⁵, ενεργός ρόλος, η ουσιαστική συμμετοχή και

51. Βλ. το άρθρο της υποσημ. 50 (*Το Άστυ*, 7-4-1895, σ. 3). Ο Πολίτης εκπροσώπησε, μαζί με τους Σπ. Λάμπρο και Γεώργ. Σωτηριάδη, και την Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος.

52. Ο Πολίτης ήταν μέλος της «Αρχαιολογικής Επιτροπής» των Αγώνων του 1906, στην οποία προήδρευε ο καθηγητής της ιστορίας Σπυρ. Λάμπρος και συμμετείχαν προσωπικότητες, όπως ο φιλόλογος και αρχαιολόγος Ιάκ. Δραγάτσος, ανασκαφέας στον Πειραιά, κ.ά. (Παν. Σ. Σαββίδη, *Δεύκαμα των εν Αθήναις Β' Διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων 1906*, ό.π., σ. 12).

53. Στον δίγλωσσο (ελληνικά και γαλλικά) οδηγό της Αθήνας, που εκδόθηκε με αφορμή τους Αγώνες του 1906 για να εξυπηρετήσει τους ξένους προπαντός επισκέπτες, ο Ν. Γ. Πολίτης έγραψε το κεφάλαιο που αφορά τα μνημεία της Αθήνας, ενώ ο Σπυρ. Λάμπρος, «Βραχεία επισκόπησης της ιστορίας των Αθηνών» στις σ. 44-50 του οδηγού. Το δημοσίευμα του Ν. Γ. Πολίτη στον οδηγό έχει τίτλο «Αρχαιότητες των Αθηνών», στο *Επιτροπή των Ολυμπιακών Αγώνων, Οδηγός των Αθηνών (Guide d'Athènes)*, Αθήναι 1906 (ανατύπωση: Δήμος Αθηναίων, Φεβρουάριος 2004), σ. 50-69. Ανάλογους ταξιδιωτικούς οδηγούς είχαν εκδόσει ευρωπαϊκοί εκδοτικοί οίκοι το 1896. (Βαλ. Τσελίκα, ό.π., σ. 14).

54. Για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1906, που δεν αναγνωρίστηκαν από τη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή παρά την επιτυχία τους, βλ. ενδεικτικά Αθ. Ταρασουλέας, *Α' Ολυμπιακοί Αγώνες 1896, διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες 1906 (Μεσολυμπιάδα)*, ό.π.

Συμπληρώνοντας όσα ελέχθησαν για τη συμβολή του Ν. Γ. Πολίτη στα αθλητικά πράγματα της Ελλάδας στην εποχή του, αναφέρουμε ότι το 1878 ή 1879 είχε μαζί με τους Ιωάννη Φωκιανό, Βλ. Γαβριλίδη και Αγησ. Γιαννόπουλο την πρωτοβουλία ιδρύσεως του πρώτου γυμναστικού συλλόγου της Αθήνας, του «Ελληνικού Γυμναστικού Συλλόγου», που όμως διαλύθηκε πολύ σύντομα (Χριστίνα Κουλούρη, *Αθλητισμός και όψεις της αστικής κοινωνικότητας*, ό.π., σ. 163).

55. Στην εκτενή βιογραφία του από τον Στίλπ. Κυριακίδη, «Ν. Γ. Πολίτης», *Λαογραφία*, τόμ. Ζ' (1923) σ. θ' - κς', δεν αναφέρεται καν η συμβολή του ή έστω η συμμετοχή του στους Ολυμπιακούς του 1896. Στις μέρες μας σύντομη αναφορά στη συμβολή του αυτή, όπως και στους εμβόλιμους Αγώνες του 1906, κάνουν στις ανακοινώσεις τους στο παρόν συνέδριο οι Ν. Σκουτέρη-Διδασκάλου, «Η πίστη του ονόματος στο έργο. Η λαογραφία του Ν. Γ. Πολίτη ως δεδομένο και ως ζητούμενο», στα παρόντα Πρακτικά, τόμ. Β', κυρίως υποσημ. 80, Παναγ. Υφαντίς, «Η χριστιανική πίστη στην επιστημονική

πολυεπίπεδη συμβολή του Νικ. Γ. Πολίτη στους λαμπρούς Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896. Η συμβολή του αυτή αφορά τόσο την κατά γενική ομολογία πολύ επιτυχή οργάνωση και διεξαγωγή τους⁵⁶ όσο και την γενικότερη πνευματική κίνηση, που δημιουργήθηκε με αφορμή και αιτία τους Αγώνες. Οι Αγώνες του 1896, μοναδικοί από κάθε άποψη, υπήρξαν, πράγματι, αφετηρία, αφορμή και κίνητρο για περαιτέρω ανάπτυξη και της πνευματικής, επιστημονικής και καλλιτεχνικής παραγωγής της Ελλάδας του τέλους του 19ου αιώνα, αληθινή πρόκληση για λογοτέχνες, λογίους και συγγραφείς, για ποικίλους καλλιτέχνες αλλά και για επιστήμονες της περιωπής του Νικ. Γ. Πολίτη. Πρόκληση που εξήψε πριν απ' όλα την πατριωτική φιλοτιμία των Ελλήνων στο σύνολό τους και πολύ περισσότερο των ανθρώπων του πνεύματος και της τέχνης⁵⁷, οι οποίοι, ποτισμένοι με τα νάματα της αρχαιοελληνικής παιδείας και του λαμπρού πολιτισμού των αρχαίων προγόνων, πίστευαν –μεταξύ αυτών και ο Νικόλαος Πολίτης– ότι θα αναγεννηθεί ο νεοελληνικός βίος. Μια αναγέννηση, που θα γινόταν με την επίδραση, διά των Ολυμπιακών Αγώνων, «της θερμοουργού της αρχαιότητας πνοής», όπως έλεγε σε λόγο του κατά τη στέψη των μνημείων των φιλελλίνων Καρ. Μύλλερ και Καρ. Λένορμαν ο συνάδελφος, συνοδοιπόρος, συναγωνιστής, ομοϊδεάτης και φίλος του Νικ. Πολίτη, ιστορικός Σπυρ. Λάμπρος⁵⁸. Η επιτυχία των Αγώνων ενθάρρυνε την ευρύτερη μεταμόρφωση της Ελλάδας, η οποία είχε συνδεθεί τότε με τη Μεγάλη Ιδέα. Μεγάλη Ιδέα και Ολυμπιακή Ιδέα με την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων βασίστηκαν σε μεγάλο βαθμό σε συναισθηματικές κυρίως αναφορές στην ελληνική αρχαιότητα. Για τους υπέρμαχους και των δύο ιδεών –ένας από τους πιο ένθερμους οπαδούς τους ήταν ο Ν. Γ. Πολίτης– αποτελούσαν το εφαλτήριο για πιο φιλόδοξους εθνικούς στόχους, όπως η ανάδει-

- σκέψη και στα ιδεολογικά οράματα, του Νικολάου Πολίτη», *όπ.*, σ. 939 και Στέρ. Φασουλάκης, «Μια ασυμπλήρωτη βιβλιοθηκονομική προσπάθεια του Ν. Γ. Πολίτη», *όπ.*, σ. 953, όπου τονίζεται ότι πρωτοστάτησε στην οργάνωση των Α' Ολυμπιακών Αγώνων.
56. Για την επιτυχία των Αγώνων του 1896 βλ. μεταξύ άλλων το ενδιαφέρον κύριο άρθρο της εφημ. *Οικονομολόγος Ελλάδος και Ανατολής*, Αθήναι, περ. Β', έτ. Ε' (1896) αρ. 13, 4-4-1896, σ. 1-2, το οποίο, δημοσιευμένο την επομένη της λήξεως των αγώνων, εκφράζει την μεγάλη ικανοποίηση και υπερφάνεια των Ελλήνων για την επιτυχία αυτή, που «υπερέβη πάσαν προσδοκίαν» και διατυπώνεται η άποψη ότι «το ελληνικόν έθνος ηρύσθη εκ των Ολυμπιακών Αγώνων μεγίστην ηθικάν και ου σμικράν υλικάν ωφέλειαν» και μάλιστα αμέσως μετά την οικονομική χρεωκοπία του 1893, η οποία είχε μεταξύ των συνεπειών της και τον διεθνή διασυρμό των Ελλήνων και την συκοφάντησή τους από τις στίλβες των ευρωπαϊκών εφημερίδων.
57. Πάγια Μουστάκη-Βεάκη, *όπ.* σ. 37.
58. Το κείμενο του λόγου του Σπυρ. Λάμπρου, γεμάτο από πίστη στην αναβίωση του αρχαίου κόσμου, στην ανάμιξη «αναμνήσεων κλασικών μετά της πολυκινήτου δράσεως του τελευταίντος δεκάτου ενάτου αιώνος», αλλά και με στόχο «την εν μέσω ημών κα-

ξη και ισχυροποίηση της Ελλάδας στην παγκόσμια σκηνή του τέλους του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα⁵⁹. Στα εθνικοπατριωτικά, λοιπόν, και τα αρχαιο-ολυμπιακά οράματα και σχέδια του Ν. Γ. Πολίτη εντάσσεται η συμβολή του στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896, όπως άλλωστε και η εμπλοκή του τότε στην Εθνική Εταιρεία, καθώς και τόσες άλλες πτυχές της πολυσχιδούς δράσεώς του⁶⁰.

Μετά την καθοριστική, γι' αυτό και πολύ γνωστή ευρύτερα, συμμετοχή του Δημητρίου Βικέλα⁶¹ στην αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων της αρχαιότητας και προπαντός τη συμβολή του στην πρώτη διεξαγωγή τους στην Αθήνα, γίνεται γνωστή η συνεισφορά ενός άλλου κορυφαίου Έλληνα της εποχής εκείνης, πνευματικού ανθρώπου και επιστήμονα, του καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών Νικολάου Γ. Πολίτη, στους ιστορικούς Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896, οι οποίοι είχαν προσλάβει και εθνικές διαστάσεις. Στους Αγώνες αυτούς συνέβαλαν, βέβαια, και άλλοι σημαντικοί Έλληνες λόγιοι, συγγραφείς, επιστήμονες και πνευματικοί άνθρωποι της τελευταίας δεκαετίας του 19ου αιώνα⁶². Η συμβολή τους δεν έχει, όσο γνωρίζω, μελετηθεί και προβληθεί μέχρι σήμερα, όπως έπρεπε*.

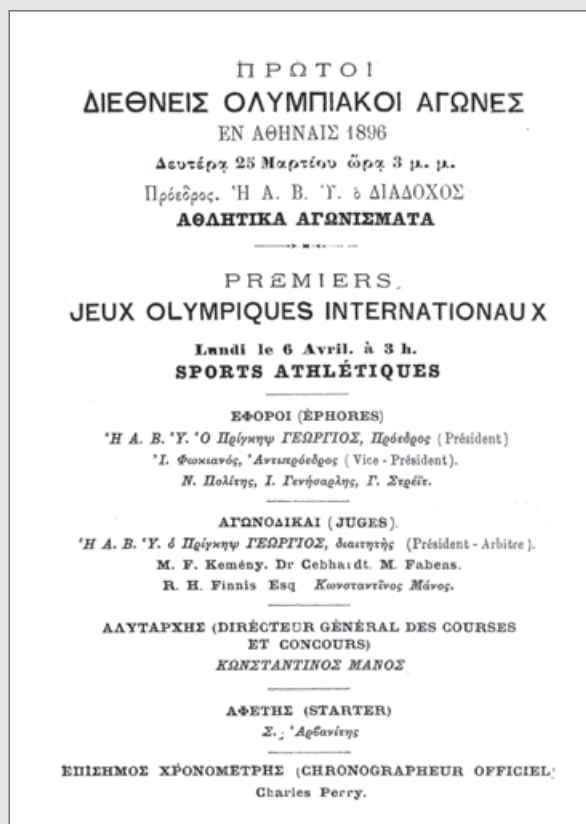
- τάβασιν των φαντασμάτων του παρελθόντος», την απαλειψη δηλαδή των αρνητικών παραγόντων και θλιβερών γεγονότων και εκδηλώσεων από τη νεοελληνική ζωή και ιστορία, βλ. στην εφημ. *Το Άστυ*, περ. Β', έτ. ΙΑ' (1895-96), αρ. 1927, 1-4-1896, σ. 3-4.
59. Βλ. σχετικά και John F. L. Ross, *Ολυμπιακοί Αγώνες: Επιστροφή στην κοιτίδα*, όπ., σ. 84.
60. Πρβλ. Παναγ. Υφαντής, «Η χριστιανική πίστη στην επιστημονική σκέψη και στα ιδεολογικά οράματα του Νικολάου Πολίτη», όπ., σ. 939.
61. Για τη συμβολή του Βικέλα στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896 και την αναβίωσή τους, από την πλούσια σχετική βιβλιογραφία, βλ. ενδεικτικά Πέτρος Λινάρδος, *Από το όραμα στην πράξη: Δ. Βικέλας*, Υπουργείο Πολιτισμού - Γενική Γραμματεία Ολυμπιακών Αγώνων, Αθήνα 2002.
62. Εκτός από τον Νικόλαο Γ. Πολίτη, τον Σπυρίδωνα Λάμπρο και τον Γεώργιο Στρέϊτ και άλλοι καθηγητές του Πανεπιστημίου Αθηνών συνέβαλαν στην επιτυχή διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896, όπως ο Γεώργιος Μιστριώτης, ο οποίος ανέβασε τότε την «Αντιγόνη» του Σοφοκλή (εφημ. «Το Άστυ», έτ. ΙΑ' (1895-96) αρ. 1916, 20-3-1896, σ. 2). Ο καθηγητής της ιστορίας, αρχαιολόγος και φιλόλογος, Γεώργιος Σωτηριάδης έγραψε ενθουσιώδες άρθρο για την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων («Ο αγών», εφημ. *Εστία*, όπ. αρ. 25, 26-3-1896, σ. 1) και άλλο άρθρο με ιστορικές σκέψεις για τα 75 χρόνια ελεύθερου ελληνικού βίου (1821-1896) με αφορμή τους Ολυμπιακούς Αγώνες, που δημοσιεύτηκε την πρώτη μέρα των Αγώνων: «1821-1896», *Εστία*, εικονογραφημένο παράρτημα, αρ. 24, 25-3-1896). Ο Σωτηριάδης, μαζί με τον Ν. Γ. Πολίτη και τον Σπ. Λάμπρο, ήταν ενεργό μέλος της «Εθνικής Εταιρείας» (Κ. Θ. Δημαράς, «Η διακόσμηση της ελληνικής ιδεολογίας», *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, «Εκδοτική Αθηνών», том. ΙΔ', Αθήναι 1977, σ. 406.

* Ο γράφων, με αφορμή τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, δημοσίευσε τότε ένα σύντομο άρθρο-επιτομή κατά κάποιον τρόπο της παρούσας μελέτης- για τη συμβολή του Ν. Γ. Πολίτη στους πρώτους νεότερους Ολυμπιακούς Αγώνες: Παναγιώτης Ι. Καμπλάκης, «Ο Νικόλαος Πολίτης και οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 1896», *Φιλολογική Πρωτοχρονιά*, Αθήνα, τόμ. 61 (2004), σ. 35-37.

Εικ. 1

Προσωπογραφία του Νικ. Γ. Πολίτη, έργο του ακαδημαϊκού ζωγράφου της σχολής του Μονάχου Γεωργ. Ιακωβίδη, που ανήκε παλαιότερα στον γιο του Πολίτη Άλκη και σήμερα βρίσκεται στην Εθνική Πινακοθήκη. (Πρώτη δημοσίευση στο τεύχος-αφιέρωμα της Νέας Εστίας, «Νικόλαος Πολίτης (1852-1921)», τόμ. 55, 1954, σ. 490). Ο Πολίτης εμφανίζεται στον πίνακα στην ακμή της ηλικίας του, περίπου κατά την περίοδο διεξαγωγής των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896.

Εικ. 2

Το εξώφυλλο του προγράμματος των Ολυμπιακών αγώνων 1896, του σχετικού με τα «αθλητικά αγωνίσματα» (στίβου και γυμναστικής), με τα οποία άρχισαν οι Αγώνες.

Carisbrook
Blackheath
May 4

Dear Dr Polites

I have been quite overjoyed at the great success of the Olympic games in which you took so great a part and thank you most warmly for the beautiful publication sent to me by your orders - I hope that you did not think my lines in the Academy quite unworthy of the Marathonian victory.

Εικ. 3
Επιστολή της Elizabeth Edmonds
της 4ης Μαΐου, μάλλον του έτους
1897 (1η σελίδα).

They were struck off red-hot as it were, as they had to appear directly whilst the feeling was fresh. Mr Zennadius liked them and others thought they were just enough without any undue exaggeration. Of course I think that they are not nearly good enough, but I am never satisfied with anything I do - but I can but give of my best - though that best is but poor.

It was as sad cloud fol

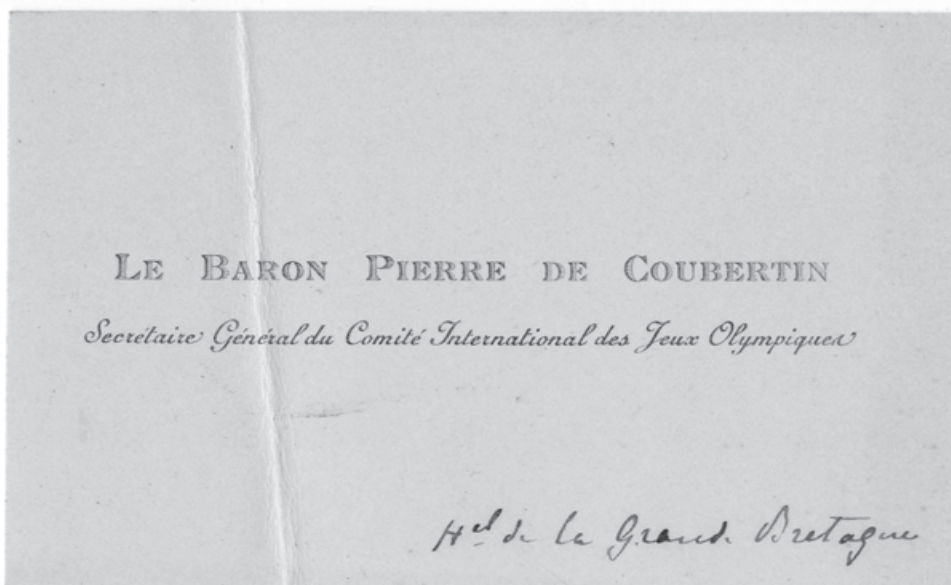
Εικ. 4
Επιστολή της Elizabeth Edmonds
της 4ης Μαΐου, μάλλον του έτους
1897 (2η σελίδα).

... leaving so soon upon victory. to have the city in mourning. for her great statesman for whatever difference of opinion may exist. To know is a great man: but grief follows, or trends closely upon the heels of joy in this life

Please accept my congratulations for the success of the Games & Believe me,

Ever Yours sincerely
Eliz M. Edmonds

Εικ. 5
Επιστολή της
Elizabeth Edmonds
της 4ης Μαΐου,
μάλλον του έτους
1897 (3η σελίδα).

Εικ. 6

Δελτάριο του Π. ντε Κουμπερτέν, στο πίσω μέρος του οποίου ο Ν. Γ. Πολίτης διατυπώνει σκέψεις για την επιτυχία των Αγώνων του 1896. (Ιστορικά Αρχεία Μουσείου Μπενάκη).

SUMMARY

Panagiotis I. Kamilakis

Nicolaos G. Polits and the Olympic Games of 1896

The first thoughts regarding a rebirth of the Olympic Games in antiquity were expressed in Greece soon after its liberation (1833-1838). However, the real start of the modern Olympic Games took place as a result of a generous donation by Evangelos Zappas, from Northern Epirus, by means of which “Olympia” was established (from 1959 onwards). “Olympia” was a large, panhellenic trade fair and exhibition displaying various products and achievements of the Greek people, an event that was not of an athletic character. After many efforts and suggestions, a decision was taken in Paris in 1894 to hold the first modern Olympic Games in Athens in 1896.

Nicolaos Politis’ contribution to the organization and holding of the 1896 Olympics in Athens was particularly important, despite the fact that it has not been studied so far. The decisive contribution of Demetrios Vikelas mainly, and of other intellectuals of the end of the 19c, to a lesser extent, to the rebirth and carrying out of the Games, is well known. Archival research shows that Politis was one of the main contributors to the realization of the Games in Athens in 1896.

Politis’ contribution was two-fold: 1) It concerned the organization of the Games, as he participated in the “Committee for Athletic Exercises and Gymnastics,” which was responsible for the organization and carrying out of track events and gymnastics; he was also appointed an ephor of the Games, thus being responsible for their overall realization. 2) Politis’ contribution was also academic, since he participated in the intellectual movement and in producing literature concerning the Games or their happening. He wrote articles included in celebratory albums published in 1896, in scholarly journals and in Athenian newspapers. He published his views in the hope of furthering the success of the Games. In these writings, Politis deals with various matters, such as secondary education in Greece, of which he offers a review of its past and present condition, with the description of the monuments of Olympia, with the Panathenaic Stadium from a historical and archaeological perspective, with the parts of Pausanias’ work that deal with Olympia, with the Epidaurus Stadium, with the museum of Olympia and its needs, with the celebratory rituals preceding the 1896 Games, etc. In addition, he gave talks and presented papers on topics relating mainly to the ancient, but also to the modern Olympic Games.

